

Gáll István

Április bolondja

...És ha negyvenötben *azok* érnek előbb ide?
- kérdezte tőlem Nagyokos Valaki, aki a második világháborút egy nagyszabású, de hanyagul megrendezett terepfutó versenynek véli; mégis fogadjuk el jogosnak a kérdést, hiszen egy háborúban sok minden megtörténhet, az is, ami tulajdonképpen „nem történhetett” meg.

1.

Március utolsó napján verőfényes az idő, tavasz van. Aprócska fűszálak bújnak elő, átverekszik magukat a tavalyi szintelen gízgazon, és kíváncsian néznek szét. Tetszik nekik a világ, mert csupán egynaposak, üde zöldek, gyanútlanok. (Mit se tudnak például arról, hogy bár 1945-öt írunk, a háborúnak még nincs vége, a front még nem ért el idáig, és nem masírozott még át rajtuk.)

Kint a határban Hölz Ferdinánd, egy rongyos kis öreg, a kövesút árkanak a partján kuporog. A földön matat. Ujjai karmosra görbültek, inasak, feketék, akár a tyúk lába. Egyre izgatottabban turkálja a gyöpöt. Végre megleli, amit keres, kipiszkálja a gyom közül, és szutykos markában a szeme elé emeli.

Egy töppedt papsajt.

Az orra előtt tartva ide-oda ingatja, egész teste vele ring, és áhítatosan dúdolja: „Katica-bogárka, szállj el, szállj el...” A papsajt azonban nem mozdul. Ráfűj. Semmi.

- Tavaly még röpültek - mormogja az öreg -, meg szép pirosak voltak.

Tenyerét csalódottan lefelé fordítva rázogatja, utána koszlott nadrágjába törli a kezét. És már semmi jót nem vár ettől az évtől.

De Hölz Ferdinánd bolond.

*

Nem mondhatjuk, hogy a „falu bolondja”, mert Somfa kisváros. És nem is az egyetlen bolond, akit a helység még számon is tarthatna - Somfán sok a bolond. Majd minden utcában van egy.

Napóleon hadai, a győri csata idején, kétszer átvonultak itt, és a francúz betegséget hagyták emlékül. Régebben a Habsburgok zsoldoscsapatai jártak mindig erre, német, spanyol, olasz meg mindenféle idegen nációk; Bécsből küldték őket a törökök ellen, a kurucok ellen. És ezen a nyugati határszélen évszázadok óta a katonafogdosás elől se tudtak elbújni a helybeliek, vitték őket tíz évre, húsz évre. Mire visszajöttek mint obsitosok, világlátott férfiak lettek. Vérükben hozták az európai kultúrát.

Ezenkívül a környék híres szőlőhegyeiből társzekereken szállítják a bort Ausztriába, ide a szomszédba, ez a legfontosabb jövedelmi forrás; de azért itt marad annyi, amennyi a telhetetlen bendőkbe kell, és ezekben a delíriumos szervezetekben, mint táptalajon, úgy él a szifilisz.

Így hát Hölz Ferdinánd nem különleges eset. Egy bolond a sok közül.

Sorstársai felosztották maguk között a várost, akár a koldusok vagy az adószedők. Mindegyiküknek megvan a maga körzete, néha csupán utcája. Sikerre csak ott számíthat. Ha ott tolja le a nadrágját, kiröhögik, és megjutalmazták ételmaradékkal; ha a szomszédban próbálja ugyanezt, megverik; megvan nekik a maguk félnótása.

Különben körzetenként más és más járja, amit megszoktak a lakosok, és elvárnak a bolondjuktól (akinek sokszor már az elődje is azt csinálta). A nadrágletolás közönséges dolog, valljuk meg. Vannak eredetibb mulattatók. Az egyik gyagyás például szöget eszik, böjti napon faszöget. Egy másik különböző nyelveken énekel, pedig beszélni még magyarul se tud. A nagytemplom bejáratánál jobbról is, balról is egy-egy féleszű hányja magára a keresztet, ők a két lator, így nevezik magukat. És akad egészen kifinomult produkció: a belvárosi kávéházba jár egy süsü koma, aki a napi sajtóból olvas fel, és evvel frenetikus sikere van az ügyvéd- és orvosféle romlott lelkű intellektueleknél.

Hölz Ferdinánd még kollégái közt is szerencsétlen flótásnak számít. Neki ugyanis csak a város szélén jutott hely, ahová a koldusok se járnak ki. Mihez lehet itt kezdeni? Próbált pofákat vágni, nyelvet öltögetni. Megverték. Dévajkodott a nőekkel. Megverték. Kukorított és nyerített. Megverték.

Az első sikerét akkor aratta, amikor egy kikapós asszony ablakán bekiáltott: jön a férjed! Így lett belőle Kajabálós Ferdinánd.

„Jön a férjed!”

„Jön a feleséged!”

„Jön a pasasod!”

Ezeket váltogatva ordibálja be a házakba. A szomszédokat ez mulattatja, és löknek neki egyet-mást. Közben kiszélesítette a repertoárt. „Jön a zsaru!” - kiabálja, s ezt a figyelmeztetést mindig megjutalmazták - utólag! -, ha valóban jött, és sikerült elillannia annak, akinek nem volt létfontosságú a vele való találkozás.

„Jön a zsaru! Jön a finánc!”

Ez Kajabálós Ferdinánd két varázsmondata. Sajnos a hivatalos közegek ritkán járnak a külvárosban. Enni pedig mindennap kellene. Azonban a betörők, zsebesek, valamint a zugpálinkafőzők és dugi borkimérések tulajdonosai ideges emberek, akik megverik, ha fölöslegesen kiabál. Nehéz kenyér ez. Mert Kajabálós Ferdinánd tulajdonképpen nem is szeret kiabálni. A csöndet szereti, kimondottan a csöndet. Mert finom lélek. Ha az éhség nem űzi, kimegy a mezőre, lefekszik a fűbe, és mélázva fél napokat elheverészik. Bámulja maga fölött az eget, a madarakat: mintha azon a kék üvegplafonon próbálnának áttörni. Pedig mi lehet azon túl? Egy másik világ, fejjel lefelé: város, mező, és alattuk az ég üveglapja, amin az ottani madarak akarnak ide átvergődni. Mindezt pontosan tudja, de nem mondja el senkinek.

*

Hölz Ferdinándnak rég felkopott volna az álla, ha nem fedezi föl a kastélyt a várostól félóra járásnyira, egy kőkerítéssel övezett park közepén. Úgy gondolja, hogy az még az ő körzete, és jobb ha nem tudnak róla a többiek, mert amíg egyedül jár oda, biztosan kap valamit.

Lecsúszik hát a partról az árokba, és nekiindul.

Odafele menet mindig az árokban kutyaagol, hogy lopva közelítse meg a kastélyt. Mit meg nem tesz az ember a betevő falatért! Igaz, az árok csak térdig ér, ő mégis azt hiszi, hogy rejtve, takarásban halad. Senki sem fedezheti fel, hogy hova megy. Ha a rossz kövesúton szekér

közeledik vagy gyalogos, lesunyja a fejét. Ha rászólnak, nem felel. Őt nem láthatják. (Vissza-felé, jóllakottan, már egészen más a helyzet. Nem kell bujkálnia. A kigödrösödött országút közepén caplat, szélesen vigyorog a szembejövőkre, és a göbbenőkben imbolygó szekerekre is felkapaszkodik hátul, ha engedik. Csak a titkát őrzi meg, nem beszél arról, hogy hol járt.)

Az elhanyagolt kövesút felől - félóra járásnyira a várostól - nem is látszik a kastély. Csupán mintha egy sűrűn nőtt erdőcske árválkogna a végtelen szántóföldek között; kőfal övezi, de így messzebről nézve olyan az, mintha csak körülkötötték volna a fákat, hogy szét ne fussanak.

A bekötő utat is alig venni észre. Hölz Ferdinánd itt mindig megáll, szétnéz, és ha tiszta a levegő, akkor vág csak neki ennek az utolsó kilométernek.

A kőfal mellett végiglopakszik: az országúttal párhuzamosan nincs semmi, a főbejárat északra esik, ezért a déli oldalra igyekszik. Ott egy helyen omladékos a fal, ez az ő helye.

Beles a parkba. Mert így közelről látni, hogy őspark ez, egymásba gubancolódott ágú fákkal, elvadult málnabokor sövénnyel, s helyenként egy-egy vén tölgy körül tisztással, ahol a tavalyi, magasra felmagzott fű leroskadt télen a hó súlya alatt, és előtűntek a gyalogösvények.

Innen szokott bekiabálni. Hiszen Kajabálós Ferdinánd megszokta már ezt a bolond mutatványát, más nem telik ki tőle. Romlatlan ösztönei is azt súgják, hogy ami bevált a városszéli viskóknál, az jó a kastélynál is. És nem téved.

Hogy mit szokott kiabálni? Csak ezt:

„Jönabéla!”

Miért pont a Béla?

És ki ez a Béla?

Emlékezzünk, hogy minden háznál kitalálja, ki az a nemkívánatos személy, akivel riogatni lehet a lakókat. Először itt is nagy-nagy riadalmat keltett, volt eszeveszett futkosás és kapkodás. Aztán megszokták Kajahálós Ferdinánd látogatásait, és azóta készséges gyorsasággal hozzák a részét, hogy minél előbb tűnjön el, ne csináljon feltűnést. Mert nagyon csendes élet folyik a kastélyban. Miklós úr bölcsen tudomásul veszi, hogy egy bolond ide is jut; elismerten ő a megye legokosabb embere, akit semmi nem hoz ki a sodrából.

Vannak azonban meglepetések.

Ezen a napon Ferdinánd valami külön sugallatra ezt kiabálja:

- Jönnn-nekaruszkik!!!

És evvel nagy skandalumot okoz.

Először odafut a kertész, csodálkozva mered az omladékos falra, majd ellohol a kastély felé.

Visszatér a komornyikkal, aki ugyancsak megdöbben az ordibálástól.

Közben hátrajön a parkba egy tekintélyes asszonyság is, a kulcsárnő, bizonyos Mili néni, s füléhez emeli a tenyerét, mert ő egy gyanakvó, vén bűtordarab.

És végül megjelenik maga Rády Miklós, a kastély ura, hogy saját fülével hallja, amit a cselédek lélekszakadva jelentenek neki. A megye legnevezetesebb - noha nem a legelőkelőbb - családja az övé. Somfán a hatalmat és a tekintélyt századok óta a Rádyak jelentik. Miklós úr a család rangjához a szellem ragyogását adja; kora ifjúsága óta úgy emlegetik, hogy „kiváló koponya”. Külseje is a földre szállt bronzszoboré: pompás alkat, masszív test, oroszlánfej. Egyszóval történelmi légköre van.

- Mi ez itt?

Egy fiatal lánnyal jön, megáll a fák között, és Kajabálós Ferdinánd ordítása után megszorítja társnője karját.

- Hallja, Anna?

- Hallom, Miklós bácsi.

- És mit szól hozzá?

- Ez Ferdinánd, Miklós bácsi. A bolond.

- Igen, igen. De miért pont ezt kiabálja? Ma miért pont ezt?

Már ez is tudja?... Rády Miklós csak ezen csodálkozik. Már a bolond is tudja, hogy jönnek? Mintha maga a történelem szólna a göthös kis öreg méltatlan szájából; máshol talán elkergetnék, Miklós úr figyel rá, ő semmit nem vesz könnyedén.

Előrelépked a kerítésig.

- Történt valami a városban?

Ferdinánd összehúzza amúgy is töppedt, öreg arcát, és vigyorog, vigyorog, vigyorog.

- Hallod, te?! Mi történt?

Ferdinánddal nem szoktak szóba állni, ezért zavarában az égre bámul.

És íme, mára mintha eltűnt volna a mennybolt üvegplafonja, és a fenti, tótágast álló világból is mintha áttörtek volna ide a madarak, annyian keringenek a magasban, vad tavaszi csiviteléssel.

Többé nem bírja róluk levenni a szemét, elfeledkezik mindenről, csak bámulja a madarakat bambán, tátott szájjal - ő tudja, miért...

Rády Miklós visszahátrál a fák közé, Annába karol, és megindulnak a kastély felé.

- Azért ez különös - motyogja Miklós úr, és ismételve: „jönnekaruszkik-jönnekaruszkik”; ezek a szavak, akár egy bibliai mene-tekél.....

- Kísérteties, nem gondolja, Anna?

...Láthatólag lelkére vette a dolgot. Sajnos a magafajta, a kelleténél műveltebb és töprengőbb lélek túlérzékenységgel fizet erényeiért. Ez az ő sorsa is, noha gondtalanul élhette volna a társasági ember kellemes életét. Így csak parazsat gyűjtött a fejére, és jó szándékát tüskékkel hálálta meg a külvilág. Midőn ifjú korában a nagybirtokok problematikája közgazdasági tanulmányok után gyakorlati vitakampánnyá vált, megjelentetett egy különnyomatot *Az agrárkérdés csupán lelkiismereti kérdés* címen. Ezt rosszallással fogadta a Kaszinó, az ellenzéki sajtó pedig gúnyolódott: „R. M. a történelmi osztály lelkiismerete címére pályázik - írta egy radikális firkász -, de ki törődik az ő lelkiismeretével? Cselédeinek a földje kell...” Erre válaszul még a tízes években egy nagyobb tanulmányban (*Széchenyi és Deák*) boncolgatta a lelkiismeret és a cselekvés közti antinómiákat. Mindez kétes értékű hírnévhez juttatta. Például amikor később egy reprezentatív megyei vadászaton megjelent a kormányzó (akit Miklós bátyja, az akkor még új főispán, gyakorlatlanságát leplezendő, papírról felolvasott beszéddel üdvözölt), a vacsorán a Miklóssal szemben ülő főméltóságú úr - nem ismerve ki magát a két nagyon hasonló testvér közt - a következő bonmot-val fordult szárnysegédjéhez: „Ez melyik Rády, aki ír, vagy aki olvas?”

2.

A városban és környékén, mint az az eddigiekből kiderült, a körülményekhez képest békesség honol.

No de hová lett a Háború a háború utolsó napjaiban? Akkor is csak észrevenné valaki, ha éjszaka, zokniban, lábujjhegyen osonna át a városon - ami nem szokása.

Hol van a front?

Ezt kérdezzetik egymástól a lakosok. Átnéznék a szomszéd udvarba, ott se látják. Senkinél sincs. Senki nem tud róla. Különös.

Két nappal ezelőtt ágyúzást hallottak, majd távoli lövöldözést; aztán ez is megszűnt, és csönd van. A Rády-kastélyon túl már az osztrák határ húzódik, onnan se hallani semmit se.

Érthetetlen...

Persze csupán a civil ész nem tud kiigazodni ezen.

Mert nézzük csak! A hadvezetés olyan, mint mondjuk egy pecsenyevillát tartó kéz. Ott vannak előtte bő lében a nagy darab húsok. A pecsenyevilla előrecsap, oly precízen és ravaszul, hogy mindkét hegyére felszúr egy-egy húskoncot - de ami a villa két ága közé esik, az ott marad. Egyelőre. A híg zafatot ráérünk utólag feltunkolni.

Ez történik most is.

A város mellett kétoldalt páncélos ékek törnek előre, célba véve a hadászati fontos pontokat. Eközben Somfát figyelemre se méltatják: 1. rossz kövesútja miatt; 2. lehetetlen fekvése miatt (mert a távolabbi, immár osztrák célpontok innen csak kerülővel lennének elérhetők). Ezért a támadás főereje a második hullámra hagyja ezt a jelentéktelen falatot.

A megtámadott német és magyar csapatok példaszerűen gyors, rugalmas elszakadása (értsd: fejvesztett pucolása) miatt a városban semmit se tudnak a valóságos helyzetről. Egy német zászlóalj - von Hassel őrnagy vezényletével - sértődötten konstatálja, hogy nem merik megtámadni őket; de azért rosszat sejtene, és rádiósaik összeköttetést próbálnak találni a mind messzebbre sodródó hadosztálytörzsükkel. A magyar Hungarista Légió ellenben megrészgülten ünnepel. Hiszen nyilvánvaló, hogy végre megfordult a szerencse kereke. Megnyerték a háborút! Ez már fix. A németek valahol bevetették a csodafegyvert, és az ázsiai csapatok, mint annak idején Batu kán hordái, máris futnak hazafelé. Csak üldözni kell őket Szibériáig. De ez már a németek dolga lesz...

*

A kastélyban nem így gondolkodnak. Vagyis Rády Miklós nem így gondolkodik - és mellette mindenki más elhanyagolható, hiszen úgy uralja a környezetét, akár egy tányér spenótot a tükrötojás.

Soha nem bízott a németekben. Visszavonultan él, evvel is jelzi különállását. Egy évtizede alig vesz részt a megye társadalmi életében, és akiket ez illet, okulhattak volna belőle. De csak különcködő öregúrnak tartották.

Amikor negyvenegy nyarán a rádióból meghallja, hogy Magyarország belép a háborúba, szótlanul elzárja a készüléket (a legújabb német Philips gép), és sétálni indul.

A parkban ödög. A fák és a bokrok szinte lángra lobbannak a kánikulai hőségben. Amint a legeldugottabb helyre ér, megáll és körülnéz. Nem lát senki lefelé. És akkor azt gondolja magában: rossz vége lesz ennek.

Pontosan megjegyzi a helyet, ahol ez - az ő köreibben merész és lázító gondolat - eszébe jutott. Talán itt egyszer még emlékoszlop fog állni.

A Don-kanyari vereségkor, másfél év múlva, már sokatmondó pillantással néz végig háza népén, és megint csak sétálni megy. A park most hódunna alatt dermed. Ő letörli bajszáról a zúzmarát, és borongósan azt gondolja a költővel: balsorsakitrégentép...

A német megszállás után összevész a bátyjával, Rády Béla főispánnal (ő az a bizonyos Béla!), aki azokban a baljós időkben se mond le. Egy körvadászatra szóló meghívását is visszautasítja. A nyilas hatalomátvételt követően pedig - amikor bátyja felesküszik a nemzetvezetőnek - szakít vele. (Ezután lesz Béla Nemkívánatos vendég a kastélyban, amint arról még Kajabálós Ferdinánd is értesül.)

És végül, Budapest elfoglalásáról egy bőrfotelban meditálva, váratlanul ezt mondja, immár hangosan:

- Elvesztették a háborút. Megbuktak.

Anna, noha csak ketten vannak a túlfűtött dolgozószobában, szent rémülettel mered rá. De a történelmi kijelentést már nem lehet visszaszívni. Rády Miklós szép, úri magyar fejét megbiccenti, a lány szeme közé néz és megismétli:

- Igen, Anna, ezt régóta mondani akarom. Maga a tanúm rá. Elvesztették a háborút.

- Az istenért, Miklós bácsi - sikolt fel Anna, és keblére szorítja a kezét -, ezt igazán komolyan tetszik gondolni?!

- A legkomolyabban, gyermekem.

Miklós úr a helyzethez illő komorsággal kinyúl a kisasztal felé, tapogató ujjai megroppantanak egy szivart a havannás dobozban. Rágyújt, és belebámul a füstbe.

- Az én időm következik.

Rády Miklós tehát készült valamire.

A jövőre készült.

És milyen módszeresen, jó előre!

Például:

A háború alatt szokássá vált, hogy a katonának besorozottak helyébe az uradalmak foglyokat kapnak. És lengyel menekülteket. Ezt a könnyítést minden nagybirtokos igénybe veszi. Aztán a szövetséges haderő földközi-tengeri térnyerése folytán, az olasz repülőterek elfoglalásával lehetőség nyílik az ország bombázására, és a táborokban megjelennek az angol és amerikai foglyok, a lelőtt gépek személyzete. Rády Miklós azonnal szerezni próbál belőlük.

- Nem értem, miért ne kaphatnék? Fogoly az fogoly - mondja bátyjának, a főispánnak, mintha csak mellékesen jutott volna eszébe az egész. - Nem így van?

- Nem egészen, fiam - hunyorog Béla. - Nem egészen. Ezt te is tudod.

- Én csak azt tudom, hogy te segíthetnél. Egy szavadba kerül.

- A tiszteket külön őrizteti a kormány - hunyorog még sűrűbben Béla. - Ennyit elárulhatok.

- Áh, politika! - legyint Miklós megértően.

- Mondjuk, hogy engem a tisztek nem érdekelnek. De a többiek...

Így sikerül, családi közbenjárásra, szereznie néhányat ezekből a különleges foglyokból.

És mindig csak a kezdet nehéz.

Ha már megvannak a kialakult kapcsolatok, a táborok őrsemélyzetének jutalmazása megolajozza a dolgok menetét: kis idő elteltével szinte automatikusan kerülnek a Rády-birtokra az angolszász hadifoglyok, fedélzeti géppuskások és szerelők, rádiósok és navigátorok, őrmestertől lefelé. Akik túléltek a földet érést.

Amikor a katonai elhárítástól a főispán szigorúan titkos jelentést kap, amiben felhívják figyelmét a Rády-birtokon ismeretlen célból, gyanús előszeretettel összegyűjtött foglyokra, Béla úr hunyorogva összehúzza macskaarcát, hogy lám csak, miből lesz a cserebogár! Intézkedést ígér, és nem intézkedik. Csak megjegyzi magának a dolgot. Elvégre az öccséről van szó.

Rády Miklós pedig a front közeledtével behozatja a tanyákról a nehezen megszerzett különleges hadifoglyokat, és a kastélyban szállásolja el őket. Van köztük - uram bocsá! - még néger is. Egy a fontos, hogy valamennyien a szövetséges légierő tagjai voltak.

És minderről semmi hír sem szivárog ki a külvilágba. A kastély őrzi titkát.

*

Délután Rády Miklós a dolgozószoba bőrfoteljában üldögélve szivarozik, és nem tudja kivenni a fejéből Kajabálós Ferdinándot. „Mene, tekel...” Mi ütött abba a bolondba? Az ő szájával mire figyelmeztet a sors?

Az a nyugtalanító, rossz érzés vesz erőt rajta, ami akkor lepi meg a bölcs embert, ha tudja, hogy lóg valami a levegőben, de nem tudja még, hogy mi az. Mert mi a bölcsesség? Ha valaki többet sejt annál, mint ami nyilvánvaló.

Mili körülötte sűrög-forog, az uzsonnát itt a dolgozóban szokta felszolgálni az úrnak. Az öreg méltósága - a Rádyak anyja - vezette be hatvan évvel ezelőtt az uzsonnázást, mert lánykorában Bécsben élt, megszokta a délutáni habos tejeskávét. Miklós úr évtizedeken át kávézgatott a mamuskával, de egy idő óta kénytelen egyedül enni: a méltósága különös lett, bezárkózva él a szobájában, senkivel nem érintkezik, néha még Milit se engedi be magához. Ebner-Eschenbach könyveit olvassa, és pasziánszot rak.

Mili a kisasztalra terítőt dob, a kávé kint melegszik a konyhában. De terítés közben sűrűn pillog az ablakra.

- Mit nézeget, Mili?

- Ó, semmit! Csak amit Miklós úr is látna, ha kinézne az ablakon.

Miklós úr nem sokat látna. Mert meglehetősen rossz a szeme. Szemüveget azonban nem visel, mert az megváltoztatná arca karakterét. (Egyszer tükör előtt megpróbálta, és egy ingerült kézlegyintéssel mindörökre lemondott a pápaszemről. Környezete azóta ilyen tapintatosan kerülgeti a dolgot, mint Mili, és közvetíti a látnivalókat, mintha az úr méltósága nem engedné meg, hogy odanézzon...)

Rády széthessegeti maga körül a szivarfüstöt, és feljebb húzódzkodik a fotelba.

- És én mit látnék?

- Azok a bolondok... Mind kifutottak az udvarra, és az eget bámulják ... Az egész háznép.

Mili hirtelen abbahagyja a közvetítést, és álmélkodva felkiált:

- De hiszen már hallani is lehet!

Valóban. Távoli dongás hallatszik.

Rády leteszi a szivart, és a dolgozószobán keresztülhaladva a kétszárnyú üveges ajtóhoz megy, ami a teraszra nyílik. Kilép, és az ég felé emeli az arcát.

Repülőgépek húznak a magasban, szakadatlan dönögéssel őrlik az eget. Bombázók és kísérő vadászok térnek haza olaszországi támaszpontjukra, valahonnan Ausztriából; erre rövidebb és biztonságosabb az út.

Anna fut ki a tágas teraszra.

- Az egyik füstöl - közli aggodalmas lelkendezéssel.

Tényleg, egy elmaradt vadászgép egyetlen billegve igyekszik a raj után. De egyre jobban lemarad, s fekete füstcsíkot vonszol magával.

- Szent isten! - szepegi Anna, amikor a gép megrázkódik, bukfencezve süllyedni kezd, és a tátott szájú nézők szeme láttára ereszkedik le, fülsiketítő dübörgéssel, a közeli erdő fái közé.

Az asszonyok most felsikoltanak a kastély udvarán, és keresztet vetnek. A férfiak némán bámulnak.

Rády Miklós pedig villanásnyi idő alatt megérti, hogy cselekedni kell. Most végre cselekedni.

- Az autómát, Anna!

- Csak nem akar odamenni, Miklós bácsi?

- Fusson a sofőrért!

Mili is sápítozik:

- Az uzsonna...

- Készítsék elő az egyik vendégszobát - rendelkezik Rády futtában, amíg az előtérben bundát kanyarít magára, lekapja a falról vadászfegyverét, és rohan kifelé a kastélyból.

Mire a ház népe magához tér, autóján - piros Adler kocsí - kiberreg az udvarból, és a kertész rohan kitárni előttük a kovácsoltvas kaput.

Földúton bukdácsol a kocsí az Öreg-Kátyó nevű erdőcske felé. A márciusi délután hűvös, nincs ereje a napnak. A levegő olyan tiszta, mintha üvegfalon hatolnának át. Ezért az Öreg-Kátyó lombtalan fái között már messziről látni lehet a füstöt. Ez az ő erdeje - gondolja Miklós úr -, és ami itt lehullik, az is az övé. Ha tölgyemakk lenne például, ugyan ki vitathatná el a jogát, hogy a kondát hajtsa ki rá...?

A füst vastagon gomolyog az ég felé, mikor lefékeznek.

- Ne menjünk közelebb - véli a sofőr.

- Miért ne?

- Szétdurranhat.

- Ha eddig nem robbant fel...

- Meg aztán úgyis kijön, aki jönni akar, méltóságos úr. A vadak is mindig itt váltanak ki, méltóztassék emlékezni rá. A Mizserge felé nem is szok puskást állítani a vadászmester se.

- Jól van, akkor csak figyeljen.

A sofőr óvatosan megjegyzi:

- Csata lesz?
- Hova gondol, ember! Segíteni akarunk rajtuk.
- Ahogy gondolni méltóztatik.

Nem sokáig kell várakozniuk. Az erdőszelekre kitántorog az egyetlen túlélő.

- Ahol a - súgja a sofőr.
- Elfogni őket! - ugrik ki Rády az autóból, és sörétes puskáját derekához kapja. De nem tudja, merre fusson, mert nem lát senkit se.

A sofőr vakon rohan előre, parancs szerint. Tudja, hogy ez a dolga. Nem ér rá félni.

Fegyvertelen az amerikai pilóta, az arca kormos, egyik lábát húzza maga után. Amikor a sofőr melléje ér, egy bádogdobozt nyújt feléje, barátkozásképpen, amit a támaszpontokon kapnak: tea, ötféle keksz, vitaminos sűrítmény, cigaretta, rágógumi van benne. Baleseti csomag, a sivatagtól az északi hómezőig evvel látják el a gépek személyzetét. Ebből akarja jóindulata jeléül megkínálni a bennszülöttet.

A sofőr azonban finesz magyar ember. Egyetlen mozdulattal kiveri a pilóta kezéből a bádogdobozt. Hiszen tudja ő, hogy abban minden mérgezett. Talán bomba is van benne. Robbanó babákat meg robbanós töltőtollakat dobálnak le ezek az ördögfattyak, olvasta a plakátokon.

- Megégetne a disznó! - liheg a felháborodástól.

Rády ekkor ér oda, szuszog, fúj a futástól, leengedi a vadászfegyvert.

- Marha! - förmed a sofőrre. - Segítsd az autóba. Nem látod, hogy sebesült?

Ketten kétfelől belekarolnak a sántikáló idegenbe, és vonszolják a piros kocsizhoz. A fák között füstöt okád az égő repülőgép.

...E hősi akciónak csupán egy cigánycsalád a szemtanúja, akik az erdőben lapulnak. Ők érték ide elsőként, hogy hátha elemelhetnek valamit. De az urak itt is megzavarják őket. Ahogy tovaerreg az Adler, előmerészkednek, és szedegetik a földről a kekszet, a vitaminos cukorkákat. Csalódottak.

*

- Hozhatom az uzsonnát?

Mili ragyog, hogy minden ilyen jól sikerült; noha nem értette, hogy miért van rá szükség: a vendégszobát rendbe hozta, friss ágyneműt húzatott, és az úr elégedett volt, amikor megjött; a foglyok persze odatódultak az autóhoz, társukat tapogatták, egymás közt elégedetten vartyogtak a maguk fránya nyelvén, és az új jövevény is megnyugodva dőlt a párnák közé, mert miután lehúzták róla a sokzsebű kezeslábast, kiderült, hogy lábsérülése nem súlyos, Mili ólomcetes borogatást rakott rá, majd egy tejeskávé után a sebesült álomba szenderült; mindenki elégedett hát a kastélyban, és egy kulcsárnő életének ez a legfőbb álma, sőt ő maga is elégedett, mert mindez olyan gyorsan pergett le, hogy a konyhában még az uzsonnakávé se hűlt ki, és ha azt most gyorsan felszolgálhatná... Ezt az egyet azonban megtagadja tőle a sors.

Távoli tompa robbanás zaja szűrődik be a dolgozóba. Miklós úr felkapja a fejét.

- Mi ez? Hallotta, Mili?

Mili sértetten biccent.

- Hallottam. De ez nem nálunk történt, a ház körül minden rendben van.

Már kezdi unni ezt a rendetlen napot, amikor a tudta nélkül mindenféle dolgok történnek, és felborítják a kastély életrendjét. Kezét idegesen a köténye alá dugja.

Rády kisiet a teraszra.

Hunyorogva szétnéz, semmit nem lát. A levegőbe fülel, semmi. Csak a park fájnak lombtalan ágai koppannak össze, ha közjük fúj a szél.

A kertész lent áll a kavicsos úton, ahogy közelebb lép, talpa alatt megcsikordul a murva.

- Maga az, István??

- Igenis, méltóságos úr.

- Mi volt, hallotta?

- A város felől jött a hang. De nem egészen a városból, mintha közelebb lett volna. - Fontolgatja, hogy mondja-e, aztán mégiscsak kimondja: - A szeszgyár irányából.

Miklós úr döbbsen hajol rá a terasz kőkorlátjára. Muhai, a kertész hátravetett fejjel, szolgálatkészen néz föl rá; a magassföldszintet a parktól alig másfél méter választja el.

- Biztos abban, amit mond, István? - kérdezi rekedten Rády.

- Nem vagyok biztos, kérem. Csak mintha úgy hallottam volna.

- A szeszgyár?...

- Igenis, a méltóságos úr szeszgyára. Beszéli, hogy ezek mindent föl akarnak robbogatni, ha pucolniuk kell. És most kell.

Rády tudja, hogy ennek a kertésznek a bátyja számon tartott ember a városban: tizenkilenc óta neki többször a szemére vetették, hogy azt az alakot miért tűri meg a szeszgyárban. De ennek megvan a maga oka. És most az idő igazolta őt.

Miklós úr alig tud erőt venni a felindultságán. És talán ezért tudja kimondani, ott a mellvédre hajolva:

- Nehéz napok jönnek, István. És nekünk össze kell tartanunk. Megért engem, mondja?

- Ha a méltóságos úr így akarja.

- Így akarom, István.

Mintha kezét akarna fogni a kertésszel, Rády lenyúlázkodik, de magas a terasz mellvédje, és a lent álló Muhai hiába nyújtja fel zavartan a kezét - nem érik el egymást.

*

...kellő időben mindig szót értett mindenkivel, ez köztudomású róla. Mikor Lord Swindon, volt gyarmatügyi miniszter a húszas években Magyarországon járt, hogy a tervezett angol kölcsön előtt szétnézzen, mert az európai sajtó kedvezőtlen színben tüntette fel az országot, vidéki útján jobb helyre nem is küldhették volna Rády Miklósnál. Swindon meglegedetten tért haza, mértéktartó elragadtatással nyilatkozott a magyar vezető réteg széles látóköréről, mély felelősségérzetéről, koncepciózus voltáról. Ezután lett - rövid időre - Miklós úr főispán. Reformtörekvéseiről azonban hamarosan viccelődni kezdtek a Kaszinóban, „Széchenyi-mániáját” tűzve ki céltáblául, például: a legszívesebben Somfán is akadémiát alapítana; ha lenne ott folyó, Lánchidat építtetne, és egyetlen érdeme, hogy nagy példaképe csak könyvet

tudott írni a Hitelről, amit Rády - véletlenül - segített kikaparni. István gazda (Bethlen miniszterelnök) fanyar hallgatás után végre megjegyezte: no igen, Miklós túl jó nekünk, mintha valaki a családi étkezés monogramos villájával akarná kiganézni az istállót. Ebből a bennfentesek kihallották, hogy István gazda elszetettnek tartja választását.

3.

Nem tudjuk, ki volt az az embertársunk, aki először figyelt föl arra, hogy akármilyen gyorsan fut, a tigris gyorsabb nála. Valószínűleg azért nem tudjuk, mert a megfigyelés és a tudatosítás közötti pillanatban bekapta őt a fenevad. Így a tudománytörténet szegényebb egy adattal: nem ismerjük ama géniusz nevét, aki rádöbbsent a sebesség mibenlétére.

Ma már ilyen fogalmakkal dobálódzunk, hogy például: hangsebesség. Ez nagyon nagy gyorsaságot jelent. Amit egyikünk mond, azt a másikunk szinte azonnal meghallja. Hogy miért fontos ez? Vegyük ötvenezer évnek azt az időszakot, amióta az emberiség fejlődését döntően befolyásolja az emberek közti kommunikáció. Ha a hang félilyen gyorsan terjedne, huszonezer évvel hátrább lennénk. Na ugye!

De van még fénysebesség is. És ez még gyorsabb valami. Mit mondjak? Ha a hangsebesség azonos lenne a fénysebességgel, akkor a kimondással egyidejűleg hallanánk, hogy mit mondanak nekünk. Talán picit még előbb is. És azon nyomban válaszolhatnánk, sőt talán picit előbb is, mint ahogy a hozzánk beszélő beszélni kezd, amire ő megint ugyanilyen gyorsasággal replikázna és így tovább, ésígytovább, satöbbi, stb. Jó lenne ez? Valószínűleg nem. Sose jutnánk közös nevezőre, túlfutna rajtunk a saját beszédünk. Teszem azt: az első emberpár még mindig az első beszélgetéssel bajlódna, mert ugyan a nagy sebesség miatt öt perc alatt szóba került volna minden kérdés, ami férfi és nő között szóba jöhet, de azóta megállíthatatlanul csak önmagukat ismételnék, az emberiség fejlődése pedig - utódok híján - megrekedt volna, mert ahhoz nem elég a beszéd.

Akármilyen sokat tudunk azonban, azt még ma sem tudjuk, hogy a hír milyen sebességgel terjed. Az pedig lepipálhatja a fénysebességet is. Talán nem? Különbözik mivel lehetne megmagyarázni, hogy az Öreg-Kátyó nevű erdőben történekről a városban azonnal mindent tudtak?! Hogy ott esett le a repülőgép, hogy Rády autóval sietett a helyszínre, és hogy az egyetlen túlélőt magához vitette...

Félóra se telik el, és megérkezik a kastélyhoz egy fekete, csukott személyautó, nyomában egy katonai Botond tehergépkocsi. A hivatali autóból Rády Béla főispán bújik elő, a katonai teherkocsi vezetőfülkéjéből pedig egy tiszt pattan ki, és a leponyvázott rakfelületről leugrál néhány fegyveres. Mintha máris tele lenne velük az udvar.

Mindenki őket bámulja, mindenki összefut az esemény hírére. Csak a házigazda nem tud semmiről.

Anna szalad be hozzá, kapkodva szedi a levegőt, mintha azt is jegyre adnák.

- Jönabéla! - kiáltja egy szuszra, két lihegés között, és megismétli öntudatlanul ugyanúgy formálva a mondatot, ahogy az már annyiszor felharsant a falon túlról: - Jönabéla...

Miklós úr felrántja a szemöldökét, mert nem szokta meg, hogy így rátörnek.

- A Kajabálós Ferdinánd postása lett magából? - rendreutasítás van a hangjában és megbocsátó tréfálkozás is. - A bolond kenyerét akarja elvenni?

- De igazán, Miklós bácsi - szepegi a lány. - Ez nem vicc, ne tessék azt hinni!

Az ajtón Mili dugja be a fejét, és tiszteletteljesebben, de nem kevesebb meglepetéssel jelenti:

- A Béluska jött. - Arcán a cselédségnek az az édes mosolya ömlik szét, amivel a házbelleket fogadják. Kijavítja magát: - Akarom mondani, a Béla úr érkezett, Miklós úr, kérem. És kérdezteti, hogy...

- Nem! - kiált Miklós: - Nem, Mili, nem! Nem fogadom! Mondja meg neki.

De a házvezetőnő mellett megjelenik egy lengyel bunda, és benyomakszik a szobába. Miklósnak csak annyi ideje van, hogy intsen Annának és Milinek.

- Hagyjanak magunkra!

Ha az ember nem áll szóba a testvérével, az csak rá tartozik, senki másra, különösképpen nem a háznépre. Kihúzza magát az íróasztal előtt, és valahová az ajtó felső tokjára szegzi a szemét, és így áll mozdulatlanul, méltóságteljesen, amíg az asszonyok kisöpörnek a dolgozóból, s így áll azután is, kettesben Bélával, aki nem létezik az ő számára, akivel jó ideje nem beszél, és aki majd csak észreveszi magát és eloldalog, ha van még benne egy fikarcnyi önbecsülés, mert nincs mit beszélniük egymással, semmi közük egymáshoz, ez immáron történelmi tény, megváltoztathatatlan.

A helyiségben sűrű a csönd. Mintha egy fegyverbe egyszerre két golyót töltöttek volna be: egyet a závarzat felől, szabályosan, egyet pedig előlről erőltetve bele a csőbe. Ebből csak robbanás lehet.

Béla, a főispán erősen hasonlít Miklósrá. Hiszen testvérek. Rádyak. A somfai ágból valók. Le lehetne ezt tagadni?

De Béla alacsonyabb, tömöttebb férfi. Nem a kor teszi, hogy talán megrokkant volna, nem. Jól tartja magát, kemény derekú, erős ember. De vállban, hasban, derékban terjedelmesebb az öccsénél. Amaz egyenes szálfá - ez kemény farönk.

A feje is pont olyan, mint Miklós uré. Erős állkapocs, széles járomcsontok, mélyen ülő barna szem. De az orra vége kissé lepitted a keskeny száj dús bajusza fölé. A füle laposabb és szőrösebb. Kiborotvált arcán látszik, hogy fehéres már a szakállszőrzete. Álla alatt a nyaka csomós, és megtáskásodott a bőr a szeme alatt. Mintha Miklós fejét gömbölyűbbre nyomta volna valaki, hogy élesebben ugorjanak ki az arcvonások - olyan Béla úr. Nyersebb kiadású Rády.

Mit akar ez itt? Talán ki kellene utasítani. Jókor jön! A huszonnegyedik órában. Amikor már nincs testvér. Nincs közös vér. Csak történelem van. Ami szakadékot von közéjük, áthidalhatatlan és ijesztő szakadékot. Ezt gondolja Miklós. És elnéz a bátyja fölött.

Béla méregeti az öccsét, kicsire összehúzza a szemét, a vérerek eltűnnek a szemfehérjében, csak barna pupillája villog gúnyosan.

És hirtelen azt mondja:

- Pöcsös gúnár.

- Tessék? Mi az? Mit méltóztattál...? - Mit lehet erre mondani? Miklós úr, mint aki nem jól hallott, bátyjára kapja a pillantását, és igyekszik őt megvetően végigmérni.

Béla érthetőbben megismétli:

- Pöcsös gúnár. Na, megvagy még? Csak ezt akartam látni. Nem változtál, tudod?

Miklós kihúzza magát. Koszlott kandúr - ez jár a fejében, de nem mondja ki a gyerekkori csúfolódást, mert még utóbb ez azt hinné, hogy semmi nem változott, pedig nem áll szóba vele, ezeket a régi dolgokat már nem lehet visszahozni, igaz, most lekoszlottkandúrozhatná a bátyját, az már nem tudná megverni, és neki se kellene a mamához futni, pirosan a sértegetéstől, amiért a kisebbet nem átallja kigúnyolni a nagyobb, csak azért, mert erősebb, s hasba bokszoja, ha nyikkanni mer...

- Mit akar? - veti oda a szót, mert így némán nevetségesnek érzi magát és méltóságában megalázottnak.

Ebből érthetne Béla. A magázásból.

De nem ért. Egyre vidorabban szemléli Miklóst, aki nem tudja, honnan vesz még most is ennyi pimasz fölényt ez az ember. (Aki mégiscsak a bátyja.)

- Bajban vagy, fiam.

Ezt mondja végre Béla, és macskaarcán - ami most tényleg hasonlít egy koszlott kandúr semmiből nem tanuló, pákosztos pofájára - jóindulatú fontoskodás terül el.

- Bajban vagy, hallod?

Miklós egy percig próbálja meg nem hallottá tenni a bátyja szavait. De végül csak mondania kell valamit:

- Gondolod?

- Tudom, fiam, tudom - bólogat Béla.

- Te mindig mindent jobban tudtál nálam. Aztán hová jutottál? Magad is láthatod.

- Nyugtával dicsérd a napot.

- Ami lemenőben van - néz bátyja szeme közé jelentőségteljesen. Amiből érthetne.

A főispán megvonja a vállát.

- Nézd fiam, egyelőre még itt vagyunk. De mennyire hogy itt! Egy katonai teherautó jött velem, gondolhatod, nem üresen.

Miklós felháborodásában felkap egy tollkést, előrebök vele.

- Rám hoztad a nyilasokat?

- Hadd magyarázzam meg...

- Ezt nem gondoltam rólad!

- Várj csak, fiam. Már megint vádaskodsz, legszívesebben futnál árulkodni a mamuskához, hogy a Béla így meg úgy... Pedig én azért jöttem velük, hogy tudják, kihez jönnek! Érted? Elvégre a mi házunkról van szó.

- Akkor meg dobod ki őket. Te még szóba állsz velük.

- Csak okosan, fiam, okosan! A parancsnokuk veled fog beszélni.

- Csak nem képzeled...!

A főispán megerősíti, hogy igenis képzeled:

- Kis bajból csinálnál nagyobbat? Arra nem gondolsz, hogy nem egyedül vagy a házban? És a mamuska?...

Miklós elnéz a bátyja mellett, és kedvetlenül szűri a szót:

- Hát hozd a nyilasodat. Ha muszáj.

- Muszáj!

És megy érte.

Miklós úr az ablakhoz lép, lenéz az udvarba. Nem sokat lát az alkonyatban, és különben is szemüveget kellene viselnie, de ez nem illik hozzá. Összehúzott szemmel próbál kivenni valamit a lenti mozgásból, de mintha víztükör alá akarna belátni, bizonytalan foltokat lát. De csak nem fog itt leselkedni?! Még utóbb betoppannak, és rajtacsípi, hogy... Nem, azt nem!

Visszahúzódik az asztalhoz, megáll előtte, két karját összefonja a mellén. Így fogadja a betolakodókat. De nem jó ez a póz. Hátrateszi a kezét. Ez sem jó. És ha csak lógatná a karját? Kipróbálja, így meg valahogy védtelennek érzi magát.

Csönget.

- Szivart! - parancsolja.

Micsoda alak lehet az a nyilas? Biztos, hogy egy nyomorult féreg. Előre utálkozik tőle. Vérekes szemű, részeges fráter. Beesett mellű. Piskótalábú. A körme lerágva. A tenyere izzad. Kezet nem fog vele, hiába nyújtogatja. Pfuj! Könnyű lesz vele elbánni. Nagyon könnyű. Olcsó kis diadal.

Nagyokat szív a szivarból, szinte lóg rajta, ugyanis a lábát nem érzi izgalmában. Mikor meghallja, hogy kintről közelednek, kezével széthessegeti a sűrű füstöt. Mégse fogadhatja őket úgy, mintha felgyulladt volna.

Bélával egy százados jön. Összekocantja a sarkát, fejét kurtán megbiccenti, és szembenéz vele. Egyenruhája kifogástalanul áll, csak az Árpád-sávós karszalag szokatlan rajta.

Miklós úr meghökken. Nagyon meghökken.

- Torkos Gyula százados - mutatja be Béla, és még azt is hozzáteszi: - Engedelmeddel.

Miklós a fölényét is elfelejti, úgy bámul erre a ropogós mozgású tisztre. Milyen nyílt az arca! A szája szabályos vonalú, akár egy férfikölni hirdetése. Talán csak a szeme furcsa, szabálytalanul távol esik egymástól a két szem, ezért mintha mindenfelé látna, oldalt, sőt hátra is - és ettől az egész arc kissé ijesztővé válik.

Nézik egymást, és végre mondani akarja leereszkedően, hogy: „tessék, kérem, mi az óhaja...” - amikor a százados kijelenti (nem kérdi):

- Ide hozták azt a pilótát.

- Na de...

- Ne mondjunk semmit, amit később megbánnánk!

Miklós úr megkapaszkodik az asztalban, és nagyot szív a szivarból.

- Azt hittem, kérdezni akar valamit, azért jött.

- Ide hozták. Ezt nem kérdezem, tudom.

- Ha szabadna...

- Hogy honnan tudom? Megnéztem az autóját, ez volt az első dolgom.

- És az autóm mondta, hogy...?

- Sáros a kereke. Friss sár.

- És ebből...

A százados nem hagyja beszélni, kurtán pattognak elő szájából a szavak.

- A sofőr bevallotta az első pofon után.

Miklós mintha el akarná dobni a szivart, olyan mozdulatot tesz a karjával. De ez csak felindultságát jelzi.

- A sofőr ki van rúgva!

Torkos nézi őt avval a furcsán kétfelé álló szemével.

- Azt állítja, hogy az az ember illetéktelen? Bosszúból beszélt? Nem is ült a kocsiban? Talán ön vezette az autót? Nincs is sofőrje?

Ennyi kérdésre hirtelenjében nem tud válaszolni.

- Természetesen van sofőröm, illetve volt, de kirúgom, most azonnal, ha ilyeneket mondott.

Torkos kurtán biccent.

- Szóval igazat beszélt.

- Egyáltalán nem kellett volna beszélnie! Hogy jön ahhoz? És magának, százados úr, nem kellett volna őt megkérdeznie. Egyáltalán nem! Nem tűröm, hogy rólam a személyzettel trafikáljanak!

Megszívja a szivart, de a keserű füstöt ingerültségében félrenyeli, és alig tudja elkerülni, hogy ne kezdjen fuldokolva köhögni. A szemét kell törölgetnie.

- Hol van a pilóta? Elviszem.

Torkos csak ennyit mond, az se érdekli, ha vendéglátója itt fullad meg a szeme előtt.

Miklós urat ez végképp kihozza sodrából:

- Semmiféle pilótáról nem tudok - hadonászik. - Ezt tessék tudomásul venni! Az én szavam-ban nem szokás kételkedni! Remélem, érthetően beszéltem!

Torkos avval a szétálló két szemével nyugodtan néz előre, de mintha mindent látna, nemcsak ami itt a dolgozószobában van, hanem azon túl is, az összes többi szobában, folyosókon, lépcsőházakban, kamrában és a padláson, istállóban, csűrben, kocsiszínben, bárhol a kastély-ban.

- Meg fogom találni, akit keresek, és elviszem - jelenti ki. - Ezért jöttem.

- A százados úr nem beszél a levegőbe - veti közbe a főispáni báty. - Megmondtam neked előre, fiam.

Igen, erősíti meg a százados, feltétlenül megtalálja az illetőt.

- Át akarja kutatni a kastélyt? - fuldoklik tehetetlenül a házigazda.

- Arra is sor kerülhet.

- De arra én nem adok engedélyt!

A százados előbbre tolja derékszíján a pisztolytáskát. Felesleges ezen vitatkozni - mondja -, mert ez mellékes kérdés, a ház ura a méltóságos főispán úr is, ő pedig nem tagadná meg az engedélyt, ám erre sincs szükség, mert hadműveleti területen a katonaság legjobb belátása

szerint cselekszik, ez bevett és törvényes eljárás, kár hát erről szót is ejteni. De a kastélyban egyéb különös dolgokra figyelt fel, amikről nem tudott: ezek a foglyok, tele van velük az udvar, és különös módon csupa a nyugati haderő egyenruháját viselő foglyot látni.

- És ezek mit keresnek itt? Hogyan kerültek ide?

Miklós úr visszatalál a szivarjához. Meggyújtja. A keze még remeg a felindultságtól, de már nyugodtabb.

- Teljesen törvényesen, százados úr. A hatóságtól kértem és kaptam őket.

- Van erről igazolás?

- Természetesen papír van róluk.

- Szabadna látnom?

- Természetesen szabad.

- Ellenőriznem kell, hogy mindenkiről van-e papír.

- Csak tessék.

- Ki a tolmács? Hogyan érintkeznek a foglyokkal?

Miklós a levegőbe kanyarít a kezével, magabiztosan, szinte élvezve a helyzetet. Mert csak a mama, a méltóságos asszony tud angolul, de ő teljesen visszavonultan él, nagyon öreg, nem zavarhatják.

- Kérem - biccent Torkos lovagiasan. - Így is elboldogulok.

Összekoccantja a sarkát, és fordul ki a dolgozószobából. Miklós úr ködös szemmel néz utána. Uramisten, micsoda ember!

*

Torkos Gyula apja, idősebb Torkos Gyula a bábolnai katonai mentelepen volt takarmánymester, törzsőrmesteri rangban. A lótenyésztés foglalta le minden gondolatát, a szolgálat; a családja, felesége és öt gyermeke csupán jelentéktelen magánpasszióknak számított, amennyit egy hivatásos katona még épp megengedhet magának, mint a tenyésztés egyik rokon területén folytatott kísérletet.

A fiából - mert rajta kívül lányai voltak - szívesen nevelt volna tisztet, ez azonban a húszas években lehetetlen volt, mert a tiszti iskolákra az antant korlátozó előírásai miatt kevesen juthattak be. Gyula tanítóképzőt végzett, s alig került állásba, apja, a marcona törzsőrmester meghalt: szívgyengeség végzett vele.

Nyakába szakadt a család, anyja a nyugdíjból nem bírta eltartani apró hűgait.

Küzdelmes életükben a háború kitörése megváltást jelentett. Gyulát az elsők között hívták be, a karpaszományos zászlós a zsoldon kívül megkapta az államtól a tanítói fizetést is. Mások azon ügyeskedtek, hogy életben maradjanak - ő csak arra vigyázott, hogy ne szereljék le. Sebesülése után is újra frontszolgálatra jelentkezett. Hovatovább a komáromi hadtestnek örökös törzstagja lett. Jó katona, de ez talán magától értetődő. Egyetlen különleges vonása volt, hogy nagyon hitt a győzelemben.

És itt álljunk meg.

Torkos Gyula ugyanis nem vezérekben, eszmékben hitt, hanem a háborúban. A háborúk törvényszerűségeiben.

Hűvös gondolkodású ember, akit megpróbált az élet. Nem vesztette el soha a fejét. Mindent józanul mérlegelt, meggondolt. Ezt is végiggondolta ezerszer, ezt a háborút. És úgy döntött, hogy ezt meg fogják nyerni.

Nem értékelte túl a magyar hadsereget. Sőt rossz véleménnyel volt róla. Tapasztalta, hogy a katonák többsége nem akar harcolni, nem érzi magáénak az ügyet, a tisztikar pedig nem áll hivatása magaslatán. Lenézte őket.

Hát akkor? Két tényező dönt:

1. Magyarország évszázadok óta mindig elvesztette a háborúit, egyszer pedig véget kell érnie ennek a rossz szériának. Ez úgynevezett magasabb szempont. Nevezhetnénk megérzésnek. Olyan érv, amivel nem lehet vitatkozni. Transzcendens tényező.

2. Németország Európa legjobb katonanemzete. Mindig meg is nyerte a háborúit, kivéve az első világháborút. Ez véletlen vereség volt. Véletlen azonban csak egyszer fordul elő. Azért véletlen. Persze számolni kell vele. De ha valaki mindig győz, és egyszer veszít, akkor a véletlen le van tudva, legközelebb biztosan nyer. Ez vaslogika.

Látható, hogy semmi kisszerűség nem férközött be ebbe a gondolatmenetbe. Indulatok, eszmék, gazdasági tényezők? Ez mind kívül esett a rendszeren, ami a maga nemében tökéletesen gömbölyű, akár egy biliárdgolyó.

Torkos Gyula úgy gondolja, hogy nyugodtan hihet a végső győzelemben. Ez nem is hit - bizonyosság. Hiszen a hitet is megveti. Gondolkodó ember nem hisz, hanem kiszámít valamit. Az ő képletének megoldása pedig csak egy lehet: a győzelem. Nem kell nyilasnak lennie ahhoz, hogy megingás nélkül álljon a helyén.

*

Egy másik ember logikájával szemben általában tehetetlenek vagyunk. Ez annál inkább így van, minél inkább meg akarjuk érteni a másikat. Mert miért akarjuk megérteni? Hogy meggyőzzük a saját igazunkról. Az úgynevezett józan érveink azonban hatástalanok, leperegnek embertársainkról. Mert azok meg a saját logikánk termékei. Bűvös kör.

Aki ebbe belegondol, hajlamos azt hinni, hogy minden ember különleges burokból él, ami egy acélharangnál szilárdabban veszi körül. Nincs szükségünk a teknőc páncéljára, a törzsféjlődés során a homo sapiens gondolati úton állította elő a maga páncélját.

Minderről Rády Miklósnak bősz tapasztalatai vannak. A saját életéből. Gyerekkorában a bátyja uralkodott rajta, mindig azt kellett tennie, hiába vonakodott, amit Béla kitalált - de utólag őt szidták meg, mert még kimagyarázkodni sem tudott.

Aztán fiatal házas volt, gondtalanul boldog, amikor a felesége hirtelen avval állt elő, hogy rosszat érez, a jövőjük bizonytalan (ezt mondani egy férjnek, aki főispán - a megye első embere!), váljanak el, különben is Bélába szerelmes, hozzá akar menni. Mit ért a beszéd? Semmit. A sok higgadt és a még több viharos magyarázkodás! Helén csak a vállát vonogatta, és igaza lett, válásuk után rövidesen Miklósnak le kellett köszönnie a főispánságról, politikai karrierjének vége lett, éppoly megmagyarázhatatlan módon, ahogy a házasságának. Béla volt a jövő embere.

És maradjunk a nőknél.

A háború harmadik évében megjelent Anna. Pestről jött, a szüleit elvesztette, és kijelentette, hogy nincs hová mennie. Miklós keresztlánya, aki erre alig emlékezett, mert szokása szerint automatikusan vállalta az alkalmazottak gyerekének keresztapaságát. Ki emlékszik már arra a

társalkodónőre, aki rövid ideig a méltósága mellett lebzsel, de leánykája születése után csekélyke végkielégítéssel és az egyik segédgazdatisztal eltávozott?... Anna maradni akart és maradt. Miklós úr belenyugodott ebbe (nem bánta meg!), mint minden megváltoztathatatlanba, amit mások akarata föléje tornyozott.

Sejthetné hát, hogy tehetetlen lesz Torkos Gyula százados logikájával szemben is.

Amint a százados visszatér, kezében a foglyok névsorával és kihelyezésüket bizonyító hivatalos papírokkal, Miklós úr még fölényesen néz át rajta. Csak annyit kérdez a szivarfüst mögül:

- Nos, kérem?

- Megejtettem a létszám-ellenőrzést.

- És mire jutott?

- Pont annyian vannak, ahány idegenről szólnak a papírok.

- Tehát minden rendben?

- Semmi sincs rendben.

Miklós úr felkapja a fejét. Hogyan? Talán eggyel kevesebben kellene lenniük?

Akkor hiány mutatkozna, ingatja fejét a százados, ez a kincstári állomány hűtlen kezelése, ami eljárást vonna maga után.

És ha eggyel több lenne?

Az elképzelhetetlen, véli a százados, papír nélkül nem adnak ki foglyot.

Ha a létszám egyezik, sóhajt Miklós úr, akkor mégiscsak rend van. Nemde?

Ha minden rendben lenne, mondja a százados, akkor ő nem lenne itt. Miért jött volna ide? Világos?!

Miklós úr nem valami jó matematikus, a kalmárszellem idegen tőle. Kezd bizonytalan lenni.

- De hiszen azt mondta, hogy pont annyian vannak, ahányról papír van, akkor...?

- Még sincs rendben a dolog.

- Nem értem.

- Mert eggyel mégiscsak többen vannak - löki le az igazolásokat az asztalra a százados. - A ma délutáni pilótával! És ha az nincs köztük, akkor bújtatják valahol. Meg kell találnom.

Miklós idegesen néz bátyjára, Béla malmozik az ujjaival.

- Be kell látnod, fiam, hogy teljességgel logikus, amit a százados úr állít.

- De ez... ez... ez hallatlan!... Ez a csűrés-csavarás...

A százados merően néz maga köré, és a szétálló szemek mintha mindent látnának, nemcsak ami itt a dolgozószobában van, hanem azon túl is, az összes többi szobában, a folyosókon, lépcsőházakban, kamrákban és padláson, satöbbi, satöbbi...

- Sajnálom - mondja higgadtan -, egyvalaki bujkál. Meg fogjuk találni.

- Házkutatás? - hördül fel Miklós. - Ez lehetetlen, nem engedem!

- Ne okoskodj, fiam - csillapítja Béla.

- Tekintettel kell lennünk a mamára, te mondtad!

A főispán erre kicsit lehunyja a szemét, aztán Torkoshoz fordul.

- Van valami megoldás, kérlek?

- Eggyel többnek kell lenni - hajtogatja a százados. - Odakint pedig minden stimmel. De ezt már mondtam. A bujkálót megkeressük. Hacsak...

- Hacsak! Nos?

- Hacsak a keresett személy nem volt az ellenőrzöttek között. Akkor egy másikat rejtettek el. Ez esetben el kell vinnem egyet az ott jelenlévők közül. És van is köztük egy néger, azt a testvérek nagyon kinézték maguknak. Lehet, hogy igazuk van?

- Ne izgasd fel magad, fiam - szól közbe gyorsan Béla, mert aggódva látja, hogy az öccse arca egyre lilább. - A százados úr nagyon logikusan beszél.

De van itt még más is, közli Torkos Gyula, aki a házigazda elszíneződését (helytelenül) ijedtségnek véli. Az emberei felfedeztek valakit a személyzet között, akinek kapcsolatai nyilvánvalóak egy bizonyos másik emberhez, akiről a városban azt tartják, hogy veszélyes felforgató elem. István? - hüledezik Miklós -, a kertészem? Igen - bólogat a százados - a Muhai, és biztos, hogy az ő lelkén szárad a délutáni pilótabújtatás is.

- Ki se tette a lábát az udvarról! Ezt az egész háznép tanúsíthatja! - tör ki Miklós úr.

- Más nem lehetett. Őt is magammal viszem.

- Nem engedem!

- Ellenállás? A katonai hatósággal szemben?

- Nekem is megvannak a magam emberei, százados úr!

- Erősítést hozok a városból.

- Próbálja meg! Próbálja meg!

Torkos Gyula százados még egyszer merően szemrevételezi őt, és a szétálló szemek mintha mindent látnának, nemcsak ami itt a dolgozószobában van, hanem - stb. stb. Aztán megfordul, kimegy, és határozottan csattintja be maga mögött az ajtót.

- Visszajövünk az egész bagázsért!

4.

A főispán még percek múlva is az ajtóra mered, amely olyan határozott csattanással csukódott be a százados után.

Uramisten! - talán jóvátehetetlen dolog történt.

És egyre az ajtót búvöli, kiguvadt szemmel, hogy hátha vissza lehetne csinálni az egészet. Mondjuk: nyílik az ajtó, behátrál a százados, és újra itt áll előttük, mintha el se rohant volna... De mindez csupán képzelgés.

Megrázza a fejét, és rosszállóan fordul az öccséhez.

- Ez nem helyes. Ujjat húzol a hadsereggel? - Kicsit elgondolkodik, és hozzáteszi (nem tudni fenyegetően vagy ellenkezőleg: vigasztaló formán, esetleg egyszerűen ténymegállapításként) szavaihoz a következőket: - Az egész magyar hadsereggel.

Miklós eddig mozdulatlanul állt az íróasztala előtt, derekát kihúzva, lábát megfeszítve, előreszegzett állal, mint egy hősi emlékmű - de most érdeklődve a bátyjára pillant, és a teste rögvest megereszkedik, mert a rettenthetetlen ember pózában már kezdtek görcsbe rándulni az izmai.

Valószínűleg fontos beszélgetés kezdődött volna kettejük között a hadi kilátásokról, az ország állapotáról, de a történelmi helyzet - magyar fátum! - ezt megakadályozza.

Nyílik ugyanis az ajtó, betolakszik Mili, mögötte Anna, Mili kezében tálca, Anna is tálcát egyensúlyoz, az ezüsttálcák megrakva findzsákkal, kannákkal, damasztyszalvétával letakart tálakkal, nemes porcelánnal, monogramos evőeszközökkel. Anna a háttérben félszegen mosolyog, Mili azonban magabiztos édességgel néz a gondterhelt urakra.

- Elmentek az idegenek - jelenti. - Tálalhatjuk az uzsonnát?

Ha a Rádyak kettesben maradtak, gondolja, kibékültek. Épp ideje. És a békülést meg kell pecsételni. Egy közös uzsonnával természetesen.

A háznép mindig rokonszenvezett Béla úrral. Talán pont azért, amiért olyan kiszámíthatatlanul úr volt: egyszerre barátságos és fölényes, kedélyeskedőn csipkelődő és alpárian ordító, nyájas és kötekedően parancsolgató, ilyen, amióta csak az eszüket tudják. Mindent tehet, elvégre ez az ő családi fészke. (Miklós úr csöndes szívóssággal szorította ki innen az elmúlt évben, de ezt a cselédség felróná neki, ha egyáltalában eszébe jutna megítélni a magatartását.)

Most is, lám, Miklós értetlenül, döbenten szemléli a fehérnépeket, Béla azonban kezdi kigombolni magán a lengyel bundát, mert való igaz, itt az uzsonnaidő. Ha ilyenkor érkezett, mindig terített asztal várta, amíg bejárása volt a kastélyba.

- És tejszínhab van a kávéhoz? - kérdezi aggályosan Militől, s ez az érdeklődés egyenlő az elismeréssel.

- Van, van, hogye lenne - bólogat Mili szaporán és üdvözüln, kezében megkoccannak a tálca porcelánjai. Ő aztán tudja a dolgát!

- És méz is van - kérdezgeti Béla úr bennfentesen - meg házi vaj, amit Mili maga köpült avval az áldott háziasszonyi kezével?

Mili öreg, ráncos arcát pír vonja be a boldogságtól. Hogye lenne vaj! Meglebbenti az asztalkendőt, és az üvegtálban sárgán domborodik a vaj, amit villával ő maga csipkézett díszesre kint a konyhán. (Miklós úr ezt sose veszi észre.) És természetesen méz is van, háromféle, úgymint csurgatott akácméz, olyan, akár az arany, barna erdei méz és zöld színű, különleges méz, amit a virágzó heretáblán gyűjtöttek a méhek.

- No de ha tartalmasabb ételt kívánna? - kötekedik évődve Béla úr, mert messze van ám a város, megéhezik az ember fia, amíg kiér idáig. - Harapnivaló van-e, édes egy Milikém?!

- Az is van, drága Béluska úr (máris itt tartanak, a régi és bizalmas megszólításnál), hideg sült kompóttal vagy oldalas saját zsírjában lefagyasztva, üvegben eltett savanyú apró hagymával.

Béla úr nyel és cuppant az elragadtatástól - maga csak a régi, drága Milikém, nem tudom, mivé lenne ez a ház maga nélkül, de mivé lenne az egész világ! És étvágygerjesztőnek mit kínál?

Mili buzgón bólogat, ismeri Béluska finom úri szokását, még az uzsonnakáv előtt is elvárja, hogy valami erőssel borzolja fel nyelvének ízlelőbimbóit, és a tálalószekrény pálinkáiról ejt néhány szót, ámbár azokat a házigazda kezeli.

- Van-e körtepálinka?

Van, persze hogy persze. Ősszel két nagy demizsonnal pároltak, olyan tiszta a színe, mint a víznek, és a szaga, a szaga... De van szilvórium feketére aszalódott szilvából és rózsaszínű eperpálinka, sárgás barack, a fenyők tűlevelével kicsit zöldesre festett borókapálinka, tessék csak kérni, drága Béluska úr, itt még békevilág van, és az is marad, amíg ő, Mili hordja magánál a ház kulcsait, mert adna neki a méltóságos asszony, ha hagyná, hogy megszólják a házat, tudja ő, mi a dolga, és egyáltalában...

Miklós úr csak mostanra szedte össze magát annyira, hogy közbe tudjon szólni. Szárazon veti oda a nőknek:

- Nem kérünk semmit se, fontosabb dolgunk van. Elmehetnek, Mili.

Mili kezében megzörren a tálca, segínyt kérően Bélára néz, de az megnyúlt arccal kezdi begombolni magán a lengyel bundát.

A nők sértetten kihátrálnak a tálcákkal, finoman kattintva be maguk után a nagy barna ajtót, és Mili csak odakint mer megalázottan annyit mormogni, hogy mit szól majd ehhez a méltósága, ha fülébe jut a dolog.

- Nem kellett volna Milit megbántanod - mondja bent Béla az öccsének. - Ez a repedt szentfazék, tudod, milyen, azonnal felhúzza az orrát.

- Nem érünk rá erre!

- Jól van, fiam, te tudod, a te házad, én csak vendég vagyok itt. De azt meg kell mondanom...

- Sietnem kell, nincs időm.

- Amíg azok visszaérnek! - legyint a főispán. És hogy újra a dologra tértek, kíváncsian néz az öccsére. - Nagy bajt zúditottál a fejedre. Mit akarsz tenni?

Miklós kihúzza magát, állát belefeszíti a levegőbe.

- Méltó módon fogadom őket. Ha jönnek.

- Jönnek, jönnek, hogyan jönnének - bólogat Béla -, efelől biztos lehetsz. Arra mindig lesz idejük, hogy megszorongassanak.

- Állunk elébe.

- No de a hadsereggel kikezdeni, ez nem okos dolog, fiam, ha hallgatsz még rám.

Miklós úr feléje mozdul.

- Azt hiszem, nem kértem a tanácsodat. És mert fel kell még készülnöm, fejezzük be a beszélgetést.

- Szóval kidobsz - összegezi Béla.

Nem dobja ki - feleli Miklós -, de útjaik szétváltak, és neki meg kell tennie, amit ilyen helyzetben még tehet az ember.

Szóval nem akarja az öccse, hogy tanúja legyen a megaláztatásának, ha rátörnek, amit csak magának köszönhet...

Tudja, hogy miként fogadja őket.

De most már nem úgy tér ám vissza a százados, mint ahogy vele idejött, tudva, hogy milyen ház küszöbét lépi át! - replikázik Béla.

Ha katonákkal jön, katonákkal fogadja - feleli Miklós magabiztosan.

Milyen katonákkal? Hiszen Torkos Gyula ma a magyar hadsereg, fiam, ezt el ne felejtsd!

És a foglyok? Láttá őket a bátyja, ha van szeme. Ezek mindent neki köszönhetnek. Az életüket is. És készek meghalni érte.

- Ellenállsz?! - kiált Béla, és elhűlve markolássza magán a bundát.

- Te mondtad - bólint Miklós.

Hát ez új helyzet... Egészen új helyzet - Béla vörösre gyúlt arccal, töprengve néz az öccsére. Mire képes ez? Mire készül? Az ész megáll! Erre nincs példa a családi történelemben.

Miklós látja bátyja furcsa színváltozását. Hirtelen reménnyel megkérdi:

- Mellém állsz? Még nincs késő, talán mindent jóvátehetsz! A védelmem alá helyezed magad?

- Nem, azt nem! - tiltakozik Béla azonnal, gondolkodás nélkül, és némi jóindulattal magyarázni kezdi, hogy az öccse örültségeket forgat a fejében, mert ugyebár fegyverek ellen pusztá kézzel...

Fegyverei neki is vannak - jelenti ki Miklós.

Ugyan honnan lennének, erre aztán igazán kíváncsi - gúnyolódik Béla, tudnia kellene róla; a beosztottai számon tartottak mindent a megyében, még a sós-paprikás kartácsú csőszmordályokat is.

Miklós azonban végleg elzárkózik a további beszélgetés elől, mondván, hogy ők végeztek egymással.

- Szóval mégiscsak kidobsz!

Miklós erre nem is válaszol. Lélekben már a nagy tetre készül.

A főispánnak még eszébe villan, hogy benzint kellene kérni ettől a pöcsös gúnártól, mert hivatali sofőrje ugyancsak szívta a fogát, amikor elindultak, a németektől ugyanis hiába kértek. De itt is hiába kérne! Ezek után! Talán elég lesz hazáig a motalkó. (Nem lett elég!)

*

A főispáni hivatal terjedelmes, hatüleses személygépkocsija Béla úrral, a sofőrrel és a „huszárral” (a detektívet nevezték így, hagyománytiszteletből, mert nem olyan régen a főispáni hintókat lovas hajdú díszkísérete illette meg) fensőbbiségesen kigördült a kastély udvaráról - noha a várost, mint tudjuk, nem érte el, félúton elfogyott a benzin, s a kora délutáni szürkületben a szitkozódó főispánnak, a sértődött sofőrnek és a most is szabotázst szimatoló „huszárnak” gyalog kellett becaplatnia Somfára a minősíthetetlenül rossz állapotú kövesúton.

A kastélyban a házigazda fellélegzik: végre egyedül! Nekiláthat, hogy megtegye mindazt, amit a lelkiismerete parancsol. Parancsot ad, felnyitattja a pincét, és a böhm boroshordók mögül, a pókhálós sötétből felhozatja a leszögelt fegyveres ládákat. (Hogy ezek mikor és hogyan kerültek oda? Múltjának nagy titka, politikai titok, amit hosszú évek homálya takar el - az a fő, hogy most kéznél vannak.)

A foglyoknak semmit se kell magyarázni, látták a katonai teherautót, amellyel egyik társukat elvitték, megértik, hogy védekezniük kell. A kastély körül, a kőfalhoz, mindenfelé örök kerülnek, hogy gyanús jelre riasszanak. A többiek a zsíros fegyvereket tisztogatva várják a támadást.

Miklós úgy érzi, máris csatát nyert. Erre nem számíthatott a százados, és a nyilasaival együtt ész nélkül fog elpucolni, ha fegyverekkel találja szembe magát.

A kertésszel becsukítja a kaput, és szigorúan a lelkére köti, hogy ettől a pillanattól kezdve senki élő se ki, se be.

A komornyikot utasítja, hogy zárjon be mindent, fiókokat és szekrényeket, hogy semmi ne jusson idegen kézre. De ugyanazon pillanatban meggondolja magát, és arra utasítja, hogy hagyjon nyitva mindent, hiszen senki se juthat be a házba.

Milinek a méltósága mellett a helye. Akármilyen történne. Ha lövöldözés hallatszana, mondja azt, hogy vadásznak a közelben. Ja igen, a friss reggeli tejszínről ne feledkezzen meg, hogy a mama észre ne vegyen valamit.

Kimegy a parkba, ellenőrzi az őrseget. Huszártiszt volt az első világháborúban, a gyalogosokat lenézte, sose gondolta volna, hogy közönséges silbakok láttán valaha is ilyen örömet és elégedettséget fog érezni.

Most már nincs más dolga, csak a várakozás. És ez rossz. A nyugtalanság, akár egy szemtelen légy, azonnal visszaröppen; nem tudja elhessegetni. Valamit tennie kell.

A szobájába megy, átöltözik. Lehámozza magáról az angol gyapjúöltönyt, puplininget, barna félcipőt. Nem hívhatja az inast, mindent egyedül csinál, úgy érzi, ez illik a helyzetéhez. Mert hátha a legrosszabbra kell felkészülnie? Ki tudja?... Mindig iszonyattal gondolta el, hogy halála után illetéktelen kezek babrálnak majd a testén - mindenkinek magának kellene felkészülnie arra az utolsó nagy útra. Ez jár a fejében, miközben a vádlijára feszülő gumis harisnyatartóban ide-oda csoszog a behemót ruhásszekrények között.

Díszmagyart vesz fel. Sujtásokkal telekacsaringózott nadrágot, nyikorgó talpú csizmát s prémszegélyes, aranygombos mentét. A nyusztbőr kucsmát és a bársonytokú díszkardot az öltözőasztalkára készíti ki, egyelőre maradjanak ott, ezekre csak a végső percekben lesz szükség, ha teljes díszben kell fogadnia az elkerülhetetlent. (Igazság szerint soha nem szerette a lába közé keveredő, kalamoló kardot.)

Megnézi magát a nagy tükörben.

Milyen rég volt rajta ez az öltözet... Valamikor - rövid főispánsága idején - nem térhetett ki a ceremóniák elől. És most újra úgy érzi, hogy nem magánember többé: egy ország nevében cselekszik. Valakinek helyt kell állnia. Néhány órán múlik minden, túl sok ideje nincs az ellenségeinek. És ez a pár óra győzelem - vagy halál.

Megszédül az átható naftalinszagtól, ami betölti a helyiséget. Saját kezűleg tárja ki az ablakot.

Nagyot szív a friss levegőből, és elnéz a park alkonyatba burkolódzó faóriásai felé. Tavasz szag van, csönd és békesség. Semmi előjele nem mutatkozik a végveszedelemnek. A természet érzéketlen.

Elszakítja magát az ablaktól, és átdobog a dolgozószobába. Leül karmos lábú íróasztala mögé. Nem. Ez így nem jó. Az asztal elé áll, kihúzza magát. Igen, így!

Csönget, és Annát küldeti be. Azonnal készüljön az útra, mert itt még sincs biztonságban. Ne sírjon - szól rá. Induljon Somfára, keresse meg Szentágotai ügyvédet, aki a birtok jogtanácsosa és neki régi jó embere, nála biztonságban lesz. Valakinek túl kell élnie ezt az éjszakát, hogy hírt adjon az utókornak. Menjen már, menjen, menjen...

Aztán nem tud egy helyben maradni, viszi előre a lába, hogy áttiporjon a saját nyugtalanságán, és még egyszer mindent ellenőriz, végigsétál a kastélyon. A folyosókon ember nagyságú festmények függenek: a Rádyak. Főispánok, brigadérosok, püspökök. Egyik-másik előtt meg-

áll, ezek a kedvencei, még gyerekkorából: ez az ősz szakállú például, aki mintha elsárgult fű közül nézne ki, annyi szőr van rajta, meg ez a kacska kezű, aki olyan furcsán markolja a kardot, s immár soha nem derül ki, hogy valóban testi hibás volt-e, vagy a festő ügyetlenkedte el a munkáját, és ez a mohó arcú püspök, ahogy vadul szorítja össze a Bibliát, nehogy kinyíljon, és fejére olvassák belőle a bűneit.

A kastély zegzugos. Néhol földszintes, helyiségei hat méter magasak, máshol lépcsők bukkannak elő, s emeleti szobákba vezetnek. Többször átépítették, hol itt, hol ott toldottak hozzá újabb szárnyépületet.

Visszatér a dolgozószobába, és megparancsolja, minden lámpát gyújtsanak fel, hadd látszódjon messziről, hogy készen állnak akárki fogadására.

Telnek az órák.

Fárasztó a várakozás.

Mennyivel könnyebb volt Zrínyinek - gondolja Miklós úr -, aki maga választotta meg a percet, mikor akar szembenézni az ellenséggel!

*

A villanyfényben tündöklő kastélyhoz végre éjfél előtt érkezik hírhozó a városból: Anna. És vele jön Szentágotai, a birtok jogtanácsosa.

- Miklós bácsi!...

- Hogy kerül ide, Anna? Megmondtam, hogy...

- De Miklós bácsi, azért rohantam vissza...

- Gyermezem, fújja ki magát.

- Megmenekültünk, Miklós bácsi!

- Mit beszél?

- Elmenekültek, mind el...

- Kik, Anna? Kik menekültek el?

- Elpucolt a katonaság, a németek, a magyarok, mindenki... A város üres.

- És mi... mi most...?

- Igen, Miklós bácsi, megmenekültünk!

5.

A jó hírre mindenki a dolgozószobába tódul. A cselédségnek olyan tagjai is, akik idáig át se lépték a küszöböt: konyhalányok, udvarosok, kocsisok. És ezt most senki se kifogásolja (az öröm elveszi az ember eszét).

A kivilágított kastély eddig némán ragyogott az éjszakában, mint egy dacos kihívás; most azonban tébolyultan villog száz ablakával az éjféli parkban, és úgy zsong, mintha odabent részeg báli hangulat csapna a tetőfokra.

Mindenki egyszerre beszél, hadonászik. Az asszonyok sipítozva igyekeznek túlkiabálni egymást, a férfiak túlradó jókedvükben lökdösődve brummognak, és az egész népség egymás lábát taposva kering a szőnyegen.

Itt vannak a foglyok is, egy csoportban zsivajognak, furcsa, sokzsebű egyenruhájukkal kirínak a civilek közül. Annyit megértenek, hogy győzelmet ünnepelhetnek, magasra lökött ujjakkal V betűt mutatnak, és gyors ritmusú, profán katonadalt gajdolnak valakiről, akit tripper ér: „It's a long way to Tipperary.”

És ekkor valaki elkezd a Himnuszt. Megcsöndesül a szoba. Mások is belekapnak, mind többen fűjják, teli tüdővel, kiguvadt szemmel, áhítatosan s mégis teljes erejükből, és mire odáig érnek, hogy „megbűn-hődte-márenépa-múltat-sjö-ve-endőőöt” - az ablakok rezegni kezdenek.

Befejezik a strófát, és állnak meghiábottan.

Az asszonyok szipognak.

Rády Miklós keményen tartja magát, arca megfeszül, de a szempillája gyanúsan meg-megrebben. Mintha őseréjű források buzognának fel belőle. Főlemeli kezét, talán szónoklatra készül, aztán csak ennyit tud mondani:

- Mindenkinek köszönöm, mindenkinek, mindenkinek...

Először Annát karolja magához, az a vállára borulva sír, egyre jobban rázza a zokogás, végül is zavartan kell eltolnia magától.

Milit öleli át, és hosszasan lapogatja a vénasszony csontos hátát.

És ezután sorba kezét fog mindenkivel.

Az inas van legközelebb, nem érti, mit akar tőle az úr, úgy kell elkapnia a kezét.

A komornyik helyteleníti, hogy nem ő következett Mili után, de ha már így történt, nem mutatja, sőt azonnal rendezkedni kezd, hogy egyenként mindenki sorra kerüljön, és ne legyen tolongás az úr körül.

Az egyik szobalány sikkant elragadtatásában.

A másik rémületében majd elalél.

A kövér szakácsnő tenyerét a kötőjébe dörgöli, de vaskos keze így is zsíros tapintású marad.

A konyhalányok csak az ujjuk hegyét merik odanyújtani (szerencsére).

A parádés kocsis öntudatosan mormolja: „Isten éltesse a méltóságos képviselő urat!” - mert már volt része ilyen ceremóniában.

Az öreg udvaros csodálkozva bámul bele sárga, bőrkeményedésektől dudoros markába: tényleg csak ez a keze van kéznél, ezzel parolázzon?

Muhai, a kertész ezt olvassa ki Miklós úr pillantásából, hogy „ugye, megmondtam, István, össze kell tartanunk”.

A sofőr megpróbál hátul eltűnni, rossz a lelkiismerete a délutáni vallomása miatt.

Végül az idegen katonák következnek (már nem foglyok!), egyedül ők találnak valami értelmet a nagy kézrázogatásban: biztosan elköszönnek tőlük.

Még Mili is meghiábodik, pedig hát megért ő már sok mindent, és megtanulta, hogy kulcsra kell zárni a szívét.

- Mit szolgálhatnék fel, Miklós úr, kérem? - kérdezi sűrűn pillogva. - Uzsonnázni se teccet, és a vacsora is elmaradt azok miatt a nyavalyások miatt.

Rády úgy rendelkezik, hogy mindenkinek adjanak enni, aki csak kér, és innivalóról is gondoskodjanak, nem kell spórolni a pincekészlettel, legyen emlékezetes ez a mai nap!

*

Ünneplés után olyan a dolgozószoba 8x7 méteres bokharai perzsaszőnyege, mint az a széles pászma a falvak határában, amit közönségesen marhajárásnak neveznek.

A köznép áttódult a tálalóba és a konyhába lakomázni, az úrék pedig maguk maradnak a hirtelen feltálat hideg sülttel, pezsgővel.

Miklós úr az ügyvéd felé billenti poharát.

- Még meg sem tudtam köszönni, hogy idefáradtál.

Szentágotai a szemüvegéhez kap, e nélkül a reflexmozdulat nélkül soha meg se tud szólalni; aprócska, csontos arca van, valóban félni lehet, hogy egyszer ez a gyerekfejű, vékony kis ember kipottyan a szemüvege két szára közül.

- Miklós bátyám, ez csak természetes! - mondja áthatóan sipító hangján; a kisasszony halálra váltan esett be hozzá, de amikor elmondta, hogy milyen kutyaszorítóba kerültek, maga is konstataulta, hogy lenne ok az ijedelemre, ha... ha időközben nem változott volna meg a konstelláció. Persze hogy rohantak a jó hírrel.

Anna egyre csak hajtogatja, hogy „istenem, megmenekültünk, megmenekültünk”, az egyik percben a könnyeit törülgeti, a másik percben minden ok nélkül vihogni kezd - és Miklós hiába nyugtatja, az elfogyasztott pezsgővel arányosan fokozódik ez a labilis kedélyállapot.

Szentágotai percek óta tapogatja a szemüvegét, köhint, a poharat forgatja az ujjai közt, aztán csak kiböki, hogy ha szabadna javasolnia valamit, ejtsenek néhány szót a jövőről. Vagyis hogy hogyan tovább? Mert ez nem mellékes kérdés.

Miklós úrban még alig oldódott föl a feszültség, enni is alig evett, eltolná hát magától a jövő gondjait. De ez a fiskális-észjárás a maga gyakorlatiasságával mindig előre felé hajszolja az embert. És ez jó. Ezért szerette Szentágotait, annak idején főispáni titkárt csinált belőle, pedig akkor még igazán nem számított többnek a megyében, csak egy mozgó szemüvegnek. (Persze, mióta kibuktak a politikából, megszédte magát, jól menő ügyvédi irodája van.)

- Nézzük, mi a helyzet?

- A helyzet az - mondja az ügyvéd -, hogy a város üres. Senki földje. Vagyis: aki ráteszi a kezét, azé.

- Tehát Somfa az ölébe hullott - összegezi Rády.

- De facto - helyesel a doktor.

- De mit kezdjen evvel a nyavalyás várossal valaki, aki esetleg följebb néz?

- Épp erről van szó - igazgatja be magát izgatottan Szentágotai a szemüvege két szára közé -, hogy Somfa mögött ott van a megye; aki a cseresznye szárát fogja, azé a gyümölcs!

Miklós úr leereszti a szempilláit, fejével félreérthetetlen mozdulatot tesz: mit szólnak majd azok, akik egyelőre elkerülték őket?

- Ezt kell kihasználni. Ezt az egy nap előnyt - dől előre az ügyvéd a tervezgetés lázában. - Mert itt vannak a kastélyban ezek a fegyveresek, velük kellene bevonulni a városba.

- Erre ő is gondolt - erősíti meg Miklós úr.
- Kész helyzet elé kell állítani *azokat*! Mit tehetnek majd? Jó képet vágnak a dologhoz.
- Nem túl kalandos vállalkozás ez?

Szentágotai a magasba löki a karját: de micsoda lehetőség! Egy magyar város, amit *ezek* foglalnak el. Az ország jövője múlhat ezen. Ismer ilyet a történelem. Egy arkhimédészi pont, ahonnan kibillenthetik a világot... És Miklós hirtelen úgy érzi, forgószelet kapja fel, a történelem szele, és viszi, sodorja egyre magasabbra.

Tehát holnap cselekedni kell. Április elsején.

- Negyedikén van a születésnapom - jegyzi meg Miklós úr. - Hetvenéves leszek. Nem szeretném becsúszni megérni.
- Miklós bátyám - fullad el az izgalomtól a volt főispáni titkár hangja -, talán erről lesz nevezetes ez a nap! Rólad! Beírod a neved a történelembe!

Különös, a jövőtől terhes csönd feszül közük.

És ebben a pillanatban, pont éjfélkor meglepetés éri őket.

*

Igen, pont éjfélkor hirtelen sötétség szakad rájuk. A sokágú mennyezeti csillár és a falikarok ragyogását egyetlen pillanat alatt szurokfeketeség váltja fel. Mintha a föld gyomrába zuhantak volna. A pokol legmélyebb bugyrába: talán a sátán nyelte el őket személyesen.

Döbbenetükben moccanni se mernek.

- Uramisten - jajdul fel Anna -, lebombáztak!

A nők hisztérikus túlzásai ellen a legjobb valami kézzelfogható apróságra hivatkozni önmegnyugtatóul.

- Talán a biztosíték - véli Rády bizonytalankodva.

Szentágotai felől bugyborékolás hallatszik, mintha a sötétben belepottyant volna a saját pezsgőspoharába, de amire a többiek megijednének, már felismerhetően nevet, riadalma görcsös röhögésben oldódik fel.

- ...Mar-ha-haha vics - nyögi ki végre -, valaki április bolondját... jaj, az oldalam... járhatja velünk...

- Úgy gondoltod?

- Mi más lenne, Miklós bátyám? Mindjárt felgyullad a villa-ha-hany...

De nem gyullad fel.

Sőt valahonnan a házból furcsa zaj szűrődik be. Kiabálás. Kavargó lábdobogás. Aztán kaparászás az ajtón, mintha valaki a kilincset keresné. És kinyílik az ajtó, és erősebben hallatszik a kinti zaj, és Mili feldúlt hangja - ő maga láthatatlan - ér el a fülükig:

- Miklós úr kérem... Miklós úr!

- Itt vagyunk, Mili.

- Azok odakint... azok a fogoly katonák, az idegenek... ahogy sötét lett, megbolondultak, kiabálnak és lökdösődnek.

- Ugyan, Mili, ittak, és talán a nők után...

- Nem, Miklós úr kérem, mérgesen kiabálnak, és a férfiakat fogják le! Jaj, én nem is tudom, mi történik ott a tálalóban! Tessék intézkedni.

Ebből egy szót sem értenek.

- Megbolondultak ezek? - csodálkozik Szentágotai.

Vesztére szólal meg.

- Nézz ki rájuk, kérlek - fordul feléje Rády találomra.

Nagy csönd után érkezik a bizonytalan válasz:

- Ahogy parancsolod.

Hallják, hogy az ügyvéd kibotorkál.

Aztán nem hallanak semmit.

Izgatott kiabálás csap fel.

Aztán hallják, hogy valaki felkiált, és a lábdobogásban artikulátlan nyögéssé változik a hang.

Mi ez?

Mi történik itt?

Miféle váratlan esemény zavarta meg az éjszakát?

És mi lett Szentágotaiival?

- Gyorsan - kiált Miklós úr -, ki a teraszra! Itt nem maradhatunk.

Anna keze után tapogat, megragadja, és vonszolja magával a teraszajtó felé.

Odakint hűvös az éjszaka. Megborzonganak. De a szabadban még sincs olyan feneketlen sötét.

- Mi... mi ez?... - dadogja Anna. - Mi történik itt, Miklós bácsi?

- Nem tudom, gyermekem - morogja idegesen -, én sem tudom.

- Valaki van ott lent - susogja Anna, és a karjába kapaszkodik.

- Hol? A kerti úton? Nem látom. - Megembereli magát, odakiált: - Ki van ott?! Ért engem?

A sötétből nyugodt válasz hallatszik:

- Hogyne érteném, méltóságos úr.

- István, maga az?

- Én vagyok, tisztelettel. Muhai, a kertész.

- Mi van itt, István? Maga tudja? Mit csinál ott?

- Nézelődöm. Hogy mitől lett ez a franc sötét.

- És mitől?

- Azt nem tudom, tisztelettel. De a város felől se látok fényt.

- Elsötétítés?

- Az elébb volt fény. Az egész város villogott, így tessék elhinni. Merthogy azok elpucoltak. De most ott is sötét van, mintha földet lapátoltak volna rájuk.

Rády Miklós már nyugodt. Hiába, egyedül neki van helyén a szíve, és csak ő lát át a dolgokon.

- A villanytelepen lehet baj, nem ad áramot. Semmi ok az aggodalomra, István.

- Így lehet, méltóságos úr.

- Vigyázzon Annára.

Mert neki mennie kell, hogy megnézzze, mi van odabent.

Gyufát gyújt, átsiet a dolgozószobán, át az előtérben, s benyit a tálalóba. A gyufa épp kialszik az ujjai között, karok nyúlnak feléje.

Újabb gyufát sercint.

Elszánt arcok veszik körül. A ház férfiai hátul a sarokban, ijedt csoportban állnak, körülöttük az idegen katonák. Az egyik hátracsavarva tartja Szentágotai karját, tenyerét a szájára tapasztja.

Újabb gyufát villant fel.

És kiderül a félreértés: amint sötét lett, a ház férfiai tovább röhöngtek, mert addigra meghúzták már a borosüvegeket. A katonák azonban rosszat sejtettek. Támadás! Kelepcébe csalták őket. Igyekeztek ártalmatlanná tenni a jelenlevőket. Aztán jött Szentágotai, és az egyetlen általa ismert idegen nyelven, németül próbált beszélni velük. Több se kellett! Erőszakkal lefogták.

Nehezen megy a kimagyarázkodás: nem, nem érte őket támadás - dehogy, nincs német! -, csak a villany, mindenhol sötét van, ott messze, a városban is! A fegyvereiket? Hát persze hogy megtarthatják, keressék meg a puskákat, senki se akarja elvenni tőlük...

A hangulat nyomott. Gyanakvó.

- Most mi leszünk az ő foglyaik? - kérdezi Szentágotai panaszosan, és zsibbadt karját masszírozza.

Miklós úr kedvetlen. Ráparancsol Milire, hogy kerítsen elő gyertyákat - a gyufát az egyik katona határozottan tiszteletlen mozdulattal elveszi tőle.

- Azonnal hozzuk a gyertyát - kapkod Mili, és csörgeti a kulcsait -, gondoskodtam én arról jó előre, mert isten tudja, mi adja magát elő a háborúban, vásároltunk egy egész teknőre valót.

Miklós úr mindezt már nem hallja.

Kilép a sötét előtérbe, és a szobájába igyekszik. Tájékozódik így is, anélkül hogy látna valamit. A folyosó fala mellett siet végig, szinte menekül.

Egyedül akar maradni. Kicsit gondolkozni, kifűjni magát.

Sok volt ez a mai nap. A bizonytalanságra a nagy veszedelem fenyegetése, aztán ujjongás, diadal, és a tűzre - hideg zuhany.

Benyit a szobájába, hogy átöltözzön. Mert mi ez rajta? Ez a díszmagyar? Maskara. Hogy is képzelhette, hogy...? Szeretné fejét a falba verni.

Leráncigálja a csizmát, a mentét találomra egy szék felé dobja. Épp letolja magáról a nadrágot, amikor a sötét szobában, az ablakon át bederengő gyenge szürkületben megpillantani vél valamit. Mintha az egyik fotelban - igen, mintha ott ülne valaki...

- Ki az?! Ne mozduljon, lövök!

- Csak igyekezz, hogy meg ne előzzelek - válaszolja csendes gúnnal egy hang.

Megáll a szívverése. Fejéhez kapná a kezét, ha nem kellene a nadrágját tartania.

- Béla, te vagy?!

Ő az - nyugtázza a hang a felismerést.

Mit keres itt? - kérdezi Miklós elhűlve.

Idejött - válaszolja egykedvűen a volt főispán (mert most már az). A többiek elpucoltak a városból, mire visszatért.

- És most?...

- A védelmed alá helyezem magam. Ezt akartad.

Miklós rápisszeg, hogy csöndesen, senki nem tudhatja meg, hogy itt bujkál. És nem maradhat a kastélyban, nem, nem, azt nem! Miféle védelemről beszél? Mit gondol, mit tehet érte? Már késő. Előbb kellett volna meggondolnia magát.

- Kis ideig akkor is meg kell túrnöd - feleli Béla a sötétben. - Hová menjek? Egy nyugodt hely csak kell, ahol az ember fejbe puffanthatja magát!

- És pont az én szobámban?! - kiált Miklós elszörnyedve.

- Pont a te szobádban. Mondj jobbat. Pöcsös gúnár.

Miklós magában kénytelen neki igazat adni. Hát csak tessék. Átöltözik, és magára hagyja.

- Nem fordulnál el?

- Minek? Nem pletykálom én már el senkinek, hogy gatyában láttalak.

Különben is sötét van, azért tudott észrevétlenül bejutni.

Miklós reszkető kézzel rángatja magára a délutáni öltönyét, harisnyás lábával cipő után kotorászik a szekrény aljában (egyik lábával fekete félcipőbe bújik, a másikkal barnába, de mire ez kiderül...), és menekülve oson kifelé.

Az ajtóból még visszaszól:

- Hát akkor, isten veled!

És faltól falig sodródva, elgyengült végtagokkal botorkál a feketén tátongó folyosón. Kalapáló halántékkal fülel vissza, hátha meghallja azt a tompa pukkanást... De nem hallja. Dermesztő csönd telepszik a kastélyra.

6.

A sötétséggel - mint természeti jelenséggel - szemben csupán egyetlenegy kifogás lehet: az, hogy sötét van benne. Az egysejtűeknek ez meg se kottyan, vidáman osztódnak. A rovaroknak se zsenánt az ilyen helyzet, sőt vannak fajaik, amelyek mesterséges járatokat építve mozognak, így állandóan maguk előtt viszik a sötétet: a termeszek. Még a gerincesek se rezelnék be, ki hallott az éjszakában gyáván reszkető tigrisről? De már az emberszabású majmok alkonyatkor összebújnak, s reggelig ugyancsak kis legények. Úgy látszik, az élőlények nagy családfáján felfelé araszolva egyre életképtelenebbé válunk a sötétben. Erre eddig senki, Darwin se figyelt fel; hát én most szóltam.

Rády Miklós tehát kastélyának folyosóján egy vakondok lassúságával, de annak magabiztossága nélkül tipeg-topog, háta mögül várva a dörrenést (istenem, ez a Béla!) - s karjával tétován a levegőben evez. És ez a szerencséje, mert hirtelen mintha belébotlana vagy rárontana valaki, akit sikerül ugyan ellöknie, mégis arcán érzi a suhintás szelét - aztán hallja az odább taszított ember tántorgó lépteit.

- Mi ez? Ki van itt?! - kiált rá.

- Afene, bocsánat - mormogja amaz, és sietve eltrappol.

Miklós kalimpáló szívvel, megzavartan arra gondol, hogy talán nem is véletlen volt, ami történt, hanem lestek rá, le akarták ütni. Ezt azért maga is túlzásnak tartja - vagy ki tudja?... De ha támadó volt, miért kért bocsánatot? Ki érti ezt?

Eltapogat a konyháig, ahol világosságot remél, a háznépet azonban egy gyenge kis lángfény mellett találja.

- Mi van a gyertyákkal, Mili?

- Jaj, Miklós úr kérem...

- Nem találta meg?

- Már hogyan találtam volna - szisszen fel Mili a gyanúsításra -, a teknő ott van a pincelejárat alatt, ahová tettem, ki nyúlt volna hozzá, de a gyertyákat a patkányok megzabálták, bocsánat, hogy ezt kell mondanom. Szerencsére a karácsonyfáról félretettem néhányat, ezek a picik megvannak. - És tartja a markát a kisujjnyi, színes gyertyácskákkal. - Ha nagyon muszáj, egyet-egyet meggyújthatunk, égnek ezek tíz percig is. Szentelt gyertyák.

Miklós úr szeretne valami retteneteset mondani, huszártiszt korából felködlik benne néhány kaszárniai idióma, amitől ez a szentfazék nyomban visszaadná lelkét teremtőjének, s még odaát, az Úr zsámolya előtt térdelve is csuklana a meglepetéstől - az ilyen passziózásra azonban nincs idő. Kicsipent egy gyertyácskát Mili ráncos tenyeréből (fontos dolgokról muszáj tárgyalnunk, jegyzi meg kis éllel a hangjában), és int Szentágotai ügyvédnek, hogy kövesse.

Anna csodálkozva és csalódottan észleli, hogy nem hívják. Eddig ő volt Miklós egyetlen bizalmasa, de amint valami dolog komolyra fordul, menten „férfiak dolga” lesz belőle, a nőt kisemmizik, kinézik, kiszorítják onnan. Hát kötheti egy modern lány az életét egy férfihoz? Nem, nem, nem. Ezt a végleges meggyőződését csak percek múlva felejt el, amikor az egyik lappangó árnyalakban (a sötétben mintha a kastély tele lenne emberekkel) felismeri a délutáni látogatót - Torkos Gyulát. Most nem olyan félelmetes a százados, mert sokfelé pillantó szemét csak világosban lehet látni, azonkívül igyekszik kicsire összehúzni magát.

Mikor innen visszaérkezett a városba, Botond teherautójára az induló németek pakoltak fel, ezért egységével gyalog hagyta el Somfát. A kastélyhoz vezető bekötő útnál eszébe jutott a piros Adler kocsí, s két emberével indult, hogy elrekvirálja. Meglepetésére a parkban idegen katonák tartóztatták fel, fegyvereiket elvették, és belökdösték őket az épületbe. Torkos az egészszet nem érti, mint ahogy azt se érti, hogy Anna miért sodródik melléje, s miért nem hiszi el, hogy nem találkozásuk reményében tért vissza a százados; hiába, a háború kiszámíthatatlan meglepetésekkel szolgál, még a végső győzelem - amiben szilárdan hisz - küszöbén is.

A dolgozószoa dohányzóasztalkáján a kovácsoltvas hamutartó fenékdomborítása egy megnyilazott vadkant formáz, pofájából az agyara mellett, akár egy havannaszivar, piros gyertya áll ki - de ezt most ragasztották oda, bizonytalan lángocskája gyenge fényt libegtet az arcokon.

- Mi van a... a felfegyverzett foglyainkkal? - kérdi Rády Miklós az egyik bőrfotelből.

- Kicsit bizalmatlanok, kérlek - feleli Szentágotai a másik bőrfotelből -, amíg távol voltál, minden italt magukhoz vettek és bezárkóztak. Ha beszélni tudnánk velük...

- Meg fogják érteni, hogy mi a dolguk. Reggel indulunk, és megszálljuk a várost. Vagyis ők. A szövetséges hatalmak.

Ez rendkívüli momentuma lesz a háborúnak - gyúl lángra az ügyvéd fantáziája -, történelemformáló epizód lehet! Egy magyar város, amit nem *azok* foglalnak el, hanem *ezek*.

Ezt tiszteletben kell tartaniuk *azoknak* is - erősíti meg Miklós; Budapest az övék, Somfa nem.

Azért van a dolognak kockázata is, mert az egész ország után ugyan mibe kerülne *azoknak* megszállni ezt az egy várost is?

De ha *ezek* már ott lesznek? Csak nem bocsátkoznak harcba velük?

Ez valóban elképzelhetetlen. De ehhez az kell, hogy *azok* számára félreérthetetlen legyen a helyzet.

Ez részletkérdés. Meg kell nekik mondani, hogy *ezek* foglalták el a várost, és kész.

Csak hogy *azok* nem egyenként jönnek - akadékoskodik az ügyvéd -, és nem tudunk mind-egyikkel külön beszélni, háborúban túl nagy a forgalom, a katonák idegesek, és oda se figyelnek az emberre.

Miklós erre az okvetetlenkedésre kénytelen részletesen válaszolni. Nos, már a város előtt táblákat kell elhelyezni, melyek jelzik, hogy idegen megszállási övezet, és *ezeket* a fegyvereseket is jól látható helyeken kell felállítani. Mindezt holnap kidolgozzák, ezért fontos, hogy a polgári közigazgatást gyorsan és szilárdan kézbe fogják, és nem kétséges, hogy ennek mindenki örülni fog, elvégre az ő személye garancia arra, hogy a gyászos idők után új korszak kezdődik, bizonygatnia sem kell, hogy mindig demokratikus gondolkodású volt, de ha szükséges, egy azonnal kiadandó programnyilatkozatban tudomására hozza a városnak, az országnak, a világnak, hogy a jog és az igazságosság alapján áll, a város különleges helyzetét arra kívánja felhasználni, hogy példát mutasson a nemzetnek egy lehetséges kibontakozáshoz, minden erejével ezen fog munkálkodni, ehhez mindenkire szüksége van, mindenkire számít, koncepciója a demokratikus alapon való teljes összefogás...

- És én miért maradnék ki ebből? - kérdezi valaki a sötétből (nem Szentágotai).

Rády Miklós, hogy kizökkentették a beszédből, talán testvérietlen ingerültséggel förmed rá:

- Te agyon vagy löve, ha hihetek neked. Akkor miért szólsz közbe?

- Bocsánat.

- És egyáltalán mit császkálsz?

- Gondoltam, elbúcsúzom a mamuskától.

- És itt hallgatóztál.

- Én csak éppen... Nézd, fiam, igazad van, a koncepció a legfontosabb, és én evvel a legteljesebb mértékben egyet is értek. Ha pedig valamiben a segítségre lehetek...

Miklós köszöni, de nem tart rá igényt. Béla egy potenciális megboldogult, ha pedig politikai szempontból nézzük, akkor máris erkölcsi hulla, függetlenül attól, hogy értelmetlenül fel-alá mászkál. Ne is haragudjon, de ezt meg kellett mondania. A jövőre nézvést pedig jobb, ha most mindjárt tisztázzák, hogy ő nem ilyen irányban keres támogatókat. Egyáltalán nem! Most már

elmondhatja, hogy Istvánon, a kertészen keresztül komoly baloldali kapcsolatai vannak. Igen, a kertész bátyja, az idősebb Muhai, akit húsz évig megtűrt, sőt bújtatott a szeszgyárban, az az a bizonyos direktóriumi tag, aki segített a Rádyakon, amikor bajba kerültek, utána pedig ő állt ki mellette, mindez talán kacifántos kicsit, de így van. Ő mindig távlatokban gondolkodott, és ennek most beérik a gyümölcse. Az előbb tárgyalt a kertésszel, innen a teraszról, és ezt bármikor megismételheti.

- Fejezzük be ezt a kellemetlen beszélgetést.

Avval Miklós felugrik, s a teraszajtón keresztül kibotorkál a teraszra. Izgalmának jót tesz a hűvös éjszakai levegő. Lenéz a mellvédről a parkba, István azonban nincs sehol. De a háta mögött mintha lopakodna valaki, mire megfordul, már senkit se lát. A folyosói incidensre gondolva jobbnak látja, ha visszavonul.

*

A Rádyak ősi címere (falemezre rádolgozott színes litográfia formájában, üveg alatt, ott lóg a dolgozószoba falán is - most azonban nem látni sajnos) a következő: égbék alapon erőtől duzzadó, meztelen, barna férfikar emel a magasba egy jókora zöldes színű gömböt. A pompás színhatású címerkép lendületes és monumentális, noha túl szimbolikus. A család szerint az a golyóbis a földgömb, és a nemzetség nagyra hivatottságát jelenti, ezért van zöldre - a remény és a bizakodás színére - festve. A heraldikához értők szerint fenét földgömb, csupán görög-dinnye, amit egy élelmes ősök Hellerspont császári generálisnak nyújtott föl a nyeregbe a tikkasztó soponyai csatában. Azt mindenesetre oklevél tanúsítja, hogy bizonyos Radu nevű, az erdélyi fejedelemségből szökött román zsoldos a soponyai győző jóvoltából magyar nemes-séget és birtokot kapott. Mindebből csak a címer fontos, hogy megértsük a következőket.

Rády Miklós egy csendes félórában elszunnyad a bőrfotelban, és álmodik. A családi címet látja, ami alól lehanyatlik és eltűnik az izmos férfikar, a földgömb pedig, akár egy luftballon, szállni kezd föl a kék égbe, száll, száll, egyre magasabbra, utánakap, de nem éri el, sőt már csupán apró fekete pontként látja a magasban, ám amikor éppen eltűnne a szeme elől, repülőgépzúgást hall, egy ezüstsínű gép jelenik meg, egyet-kettőt köröz, és leereszkedik: a gépből katonák jönnek feléje, s közel érve látja, hogy három angolszász tábornok, teljes díszben - nyakukban a Führer különleges, gyémánttal ékesített vaskeresztje, no de ilyet! - hozza a címer zöld golyóját, és átadják neki.

Ennyi az álom.

Hogy felébredt, azt abból a vaksötétségből tudja, ami körülveszi. De gyufa villan, és előtte a hamutartóba egy karácsonyi gyertyácskát igazgat bele Béla.

- Nem zavarlak, fiam? Pihentél egyet?

- Igen - pislog Miklós álomittasan. - Történt valami?

- Semmi, ne félj, vigyáztam. Minden a legjobban megy, csak meg kell várnunk a reggelt.

- Hány óra?

- Van még időnk. Arra gondoltam, hogy beszélgessünk egy kicsit bizalmasan, mint régen.

- Mit akarsz?

- Mit akarnék? Semmit. Nézd, fiam, te most fent vagy. Fent leszel. És ez így van rendjén.

- Beszélj nyíltan.

- Azt teszem. Volt ez fordítva is, no nem? És neked az nem volt károdra.

- Mire akarsz kilyukadni?
  - A család a fontos, mindig ezt mondtuk. Egyszer te, egyszer én, mindegy, hogy melyikünk, mi úgyszólván egyik vagyunk. Történhetett volna fordítva is, hogy te éred meg rosszabb pozícióban a háború végét.
  - Nem! Én tudtam volna, hogy mikor kell otthagyni a helyemet.
  - És lemondta volna az én javamra. Ne is tagadd! Másként nem lehetett volna, mert az a legfontosabb, hogy mindig egy Rády álljon a megye élén.
  - Ez most nem fontos.
  - Tévedsz, fiam, csak ez a fontos. Most az, hogy te állhatsz elő. De nem lennél ebben a helyzetben, ha eddig nem vállaltam volna a nehezét.
  - Helyettem?
  - Én fedeztelek téged.
  - Arra nem volt szükség.
  - Ha nem állok mögötted, még ezeket a foglyokat se kaptad volna meg.
  - Délután még tönkre akartál tenni.
  - Megtehettem volna.
  - Benyújtod a számlát?
  - Miért beszélsz így? Mindig beleláltunk egymás dolgaiba, és nem kereszteztük a másik útját. Azt most még csak én tudom, hogy te engedted elvitetni az egyik foglyot. Ezt számon kérhetik ám!
  - Fenyegetsz? Zsarolsz? Éppen te... te... aki... csak egy szavamba kerül...
  - Azt ne mondd ki. Azt az egy szót. Légy méltányos. Vagy bosszút akarsz állni Helén miatt?
- Miklós felugrik a fotelból, mert ilyen aljasság sose jutott volna eszébe.

Hogy mondhat ilyet Béla?

Amíg rohan ki felindultan, egy pillanatra felidéződik benne az a gyűlölködő harag, amit valamikor érzett. De hol van az már? Az asszony röviddel új házassága után egy báli éjszakán kihevülve fagyaltozott, s tüdőgyulladás vitte el. Nevetséges rá hivatkozni. A bátyja igazán tudhatná ezt. Mert így most mindig arra kell vigyáznia, hogy tényleg ne álljon bosszút...

Ezekbe a gondolatokba keveredve a folyosó tömör éjszakájában nem is fogja fel, hogy rárontanak. Egy ütés, szerencsére csak a vállát éri. Ösztönösen ellöki magától támadóját, és visszamenekül a dolgozószobába. Megtámadták - lihegi Béla arcába -, újra megtámadták, ha eddig nem is akarta elhinni, most már nincs kétsége felőle, ez a harmadik támadás, micsoda erejű ütések! Szerencse, hogy egyik se talált igazán, de mi ez? És miért? És ki?...

- Nyugodj meg - szól rá Béla -, tehát megtámadtak, és már harmadszor.
- Így van - erősíti meg Miklós.
- Az ütés nagy erejű volt - mondja Béla.
- Nagy-nagy - visszhangozza Miklós.

Béla csettint.

- De mindig célt tévesztett a marhája! Hát persze!

Kinyitja az ajtót, és belebödül a folyosó vaksötétjébe:

- Lajos!

Odakint csönd és mozdulatlanság.

- Lajos, az istenit magának, hozzám! Ne kelljen harmadszor mondanom!

Erre beállít egy kocka alakú férfi. A gyenge gyertyafényben hunyorog, biccent az urak felé. A „huszár” az. A főispán kísérő detektívje: Joó Lajos. Ma délután megértette, hogy vége a régi világnak, új kezdődik. Mi lesz vele? Négy gyereke van és nem éppen makulátlan múltja. Azt gondolta ki, hogy valami érdemet kell szerezni, akkor a jövőben is megtartják. Mi tetszene az új uraknak? Ha a kezükre adja a régi gazdáját, arra biztosan fáj a foguk. Nyomába szegődött hát a menekülő főispánnak, követte a kastélyba. De véletlenül se vele akadt össze. Ilyen az ő formája.

- Mit gondol, maga marha - förmed rá Béla úr -, ha egyszer valamit jól csinált volna, magára ismerek?

Joó Lajos a vállát vonogatja, hogy vele kár ordítani, beláthatja a méltóságos úr, hogy egy kis közalkalmazottnak is joga van a kenyérhez, és azt ki ad neki ezután?

Aki eddig is - mondja Béla -, csak nem képzeled, hogy ezután nem Rády áll a megye élén.

Ja, azt nem gondolta - morog Joó Lajos -, hogy a méltóságos főispán úr két vasat tartott a tűzbe.

Nem róla van szó, hanem az öcsémről - torkolja le Béla -, és ami a politikát illeti, azt hagyja rájuk, eddig se az eszéért tartották, s arra ezután se lesz szükség. Egyébként lóduljon ki a többiek közé, és tartsa nyitva a fülét.

- Látod, fiam - szól az öccséhez behízelt magabiztossággal, hogy ketten maradnak -, egy régi közigazgatási szakemberre milyen szükséged van! Megismerem én mindenki keze munkáját, a rutin teszi. Neked meg nincs időd csip-csup ügyekkel foglalkozni, az a legfontosabb, hogy kidolgozd a koncepciódat. Egy jó koncepció aranyat ér. Hát csak gondolkozz. Ez lesz a Somfai Gondolat, lepipálhatjuk vele a szegedit.

Miklós dűnnyög valamit, hogy a munkatársaival kell tárgyalnia, és kiódalog. A folyosón szinte sajnálja, hogy nincs már, aki megtámadja, ezt is szívesebben venné, mint hogy a bátyja lekötelezettje legyen.

Mikor a konyhába ér, Joó Lajos melléje somfordál, és máris tájékoztatja első megfigyeléséről: Anna kisasszony és Torkos százados sülve-főve együtt vannak, de szervezkedésük politikai irányát még nem sikerült megtudnia.

Ezek után Szentágotai ügyvéd és István, a kertész értetlen csodálkozással hallják, hogy Miklós úr szenvedélyes dühvel a baloldallal való összefogás sürgősségét fejtegeti, a városban fel kell venni a kapcsolatot Muhaival, akinek a szeszgyárban és egyebütt is szervezetei vannak. István mondani akarja, hogy a bátyja két éve halott, nem jött vissza a Dontól - *de nem jut szóhoz*.

*

Mili becsoszog a dolgozósobába, és megáll hátul a sötétben.

- Nem lesz tejszín!

Erre a drámai bejelentésre Miklós úr hátratulja székét az íróasztalától-egy órája kotlik koncepciója kidolgozásán, de még csak ennyit írt fel: *Kiáltvány* -, és így ő is kívül esik a gyertya (utolsó gyertyácskája) fénykörén.

- Mit mond, Mili?

- Nem lesz tejszín a reggelihez.

- Épp ez a legnagyobb gondunk!

- Nem tudom, mit fog szólni a méltósága, ez még soha nem fordult elő.

- Valóban nem?

- Egyszer. Az uradalomban dolgozó olasz foglyok fellázadtak, hogy állítólag rossz a kosztjuk, vandál módon becsörtettek a tehénistállóba, és megitták a friss fejést. De mikor volt ez? Az első világháborúban.

- Na látja, Mili, most is háború van.

- Ez akkor se érdekelte a méltóságát. Nagyon felizgatta magát, valériáncsöppeket kellett neki beadnom.

- Tartsa készenlétben azokat a csöppeket.

- Összetörte az üveget, nagyon felizgatták azok a digók, akik így fizettek a jóságunkért.

- Találjon ki valamit, Mili, talán az ecetes borogatás is megfelel.

- Azt a lábára szokjuk tenni, ha megdagad. Olyan idegesen mondja ezt Miklós úr. Zavarom?

Nem zavarja - motyogja Miklós megadóan -, dehogy zavarja.

Amúgy is különös mostanában a méltósága - pereg tovább Mili nyelve -, néha őt se ereszti be magához, sőt alig bírja megtalálni, mert ide-oda költözik az emeleten.

Hogy miért csinálja ezt? Nem érzi magát biztonságban, azt mondja, amíg az a perszóna itt van. Ezek az ő szavai. Hiszen tudja Miklós úr, Anna miatt veszett össze vele is, és azóta nem akarja látni.

Most már beszélhet erről - véli Mili -, mert úgy látja, hogy az a nőszemély arra az idegen tisztre akaszkodott rá, így végre megszabadulnak tőle. Rend lesz végre. Béluska úr nagyon kézbe vette a dolgokat, és ő tudja, hogy mit csinál!

Csak egy dolog izgatta nagyon Béluska urat: a fegyverek, hogy azok honnan vannak?! De ő aztán, Mili, megmondta neki, hogy ezek azok az olasz fegyverek, amiket a húszas években nagy titokban hozatott be a kormány, aztán nem merte innen elszállíttatni, mert a kisantant botrányt csapott.

Ugye, nem baj, hogy ezt elmondta? Igaz, mindenki megfedekezett erről, de ő nem, nyaranta kihordatta a ládákat a pincéből, hogy meg ne rozsdásodjanak azok a drága puskák.

Valakinek csak törődni kell a házzal!

Ezt Béluska úr is elismerte, mert szerinte most a legjobb kezekben vannak azok a fegyverek, és az ügyvéd hiába háborog, hogy tulajdonképpen foglyok lettek, Béluska úr dörzsöli a kezét, hogy így van ez jól, legyenek csak ezek a katonák a megszállók, ha a védelmükben ők azt tehetnek, amit akarnak, így Somfa és környéke külön terület lesz, önálló megszállási övezet, később talán önálló országrész is; azt mondja Béluska úr, hogy Prónay Pali akart annak idején önálló Lajta bánságot csinálni, hát ő most megcsinálja, azt mondja, de nem beszélek sokat,

Miklós úr kérem? - tessék csak szólni, ja! A kertészünk, az István megszökött, mert ezek nagyon nekiestek, hogy biztosan rosszban töri a fejét, de hiába, mert itt nem lesz csajka-rendszer meg közös nőhasználat, és a szeszgyárra meg a birtokra is hiába fáj a foga bárkinek; ezek után nem érezte magát biztonságban az a Muhai, mert Béluska úr meg a huszárja és a százados a két emberével és a háznép is igen ellene voltak, de most már tényleg nem akarom zavarni...

A gyertya ellobban, és Rády Miklós bénult fáradtsággal tápázkodik fel. Zúg a feje. Tudja, hogy vesztett: itt Béla koncepciója fog érvényesülni! Az ablakhoz támoanyag, hogy a hideg üvegnek nyomja a homlokát.

Odalent az udvarban mintha látna valamit. Egy hintó?... Igen. Egy hintó. Czigliényi Ágostonék menekülnek benne nyugat felé, de megálltak itt, mert...

...és automobiloikat és csézákat és homokfutókat vél látni: ez a méltóságos Stercsánszky Vilmosé, ebben Czeglédy Kiss Pál és családja, amott báró Beaumont Mignon nagyasszony, Szamek Maca, Ugray Armand, itt van az egész jobb társaság, Vaszilcsin Dodó, Okolicsányi tábornok, Derka Clarisse az Maca és Lily, Racsmány Pali, gróf Csáky Miklós, Festetich György herceg, Lichtenstein hercegnő, gróf Esterházy őkegyelmessége, az Almásy és Szapáry grófok, Wlach Rudi, gróf Pallavicini Roger, Baitz Lucy, Durond Cilu, a kis Károlyi gróf, és Langl Mädy, Khuen-Héderváry Kamill, Odelschalchi Béla, Szentimrey Zsuzsó, Sacelláry Pipsi, Schnetzler Hugó, Wein Dodó, Jankovits Elemér, Bayer-Krucsay Dalma, doktor Noll családja, Skarlec Dóra, Baky, Mand, Martinideszeditkayerernőárpásandráschumylajosrippeljózsivitézsomogyváryrudolfkolozsváryborcsamihályszeleczyitamurátíli...

Aludni - már csak ennyiből áll Rády Miklós koncepciója.

7.

Kora hajnalban, amint kivilágosodik, Kajabálós Ferdinánd megközelíti a kastélyt. Azért jön ilyen jókor reggel, mert tegnap - túl nagy skandalumot okozva - elfelejtettek odalökní neki egy kis ennivalót, és éhes.

Megáll szokott helyén, a falon kívül, és bekiabál:

- Jönnn-nekaruszkik!

Ezt csak úgy mondja. Tegnap nem vált be, hátha ma beválik.

Nem figyel fel rá senki a háziak közül, a zűrös éjszaka után az emberek szunyókálnak. Torkos százados azonban éber katona. Felneszel, és mert soha nem hallott Kajabálós Ferdinándról, kibotorkál az udvarra. A hajnali hűvös istenigazából felébreszti őt és benne a kötelességtudást. Nem csak úgy tessék-lássék módon néz szét, hanem átcsőrtet a parkon, ki a falig.

És látja, hogy *azok* tényleg jönnek. Illetve ott vonulnak a bekötő úton túl, az országúton Ausztria felé. Éjszaka érték el Somfát, és most mennek tovább az előrenyomult ékek után. Páncélos egységek, teherautó-karavánok, tüzérségi vonatok. Front mögötti békés felfejlődés: az ágyúk csövén védősapka van, a teherautók platóján egymásnak dőlve kuporognak és szundikálnak a lövészek.

Torkos visszaroan, és felferi a kastélyt. Csakhamar mindenki az udvaron szaladgál. Mikor megbizonyosodnak, hogy jönnek, *azok* tényleg jönnek, a háznép ijedten szétfut.

Rády Béla a kialvatlanságtól puffadt arcát nyomogatja. Végignézi a maradék kis csoporton.

- A Mizserge felé megpucolhatunk.

- Mi az a Mizserge? - kérdi Torkos.

- Egy erdő - susogja Anna biztatóan, és nem tudja levenni szemét a férfiről -, átnyúlik a határon.

- Akkor irány Ausztria! - vezényel a százados két emberének. - Ott nyerjük meg ezt a háborút.

Rády Béla, a volt főispán furcsán néz rá, de nem mondja ki, hogy mit gondol - mert Joó Lajos mögötte áll, és fülel, újra éberén fülel, ahogy szokta.

Egyedül Mili bizonytalankodik, de Béluska úr ráreccsen:

- Itt akarja megvárni, hogy felfalják?

Miklósnak senki se szól. Így amikor felébred arra, hogy pitymallik, senkit sem talál. Végigfutja a házat, sehol egy lélek. A fegyverek, ajtajukat magukra zárva, részegen alszanak.

Az udvaron mindent megért. Tétován mered a kastélyra. Hol lehet a mamuska? Melyik szobában rakja a pasziánszot, és olvassa eredeti kiadásban az osztrák irodalom gyöngyszemeit, Ebner-Eschenbach regényeit? Hol keresse? Van még egyáltalán mamuska?...

Látja az országúton vonuló hadoszlopot, és a Mizserge fái közt, a távolban éppen eltűnik az utolsó menekülő is.

Visszarohan, bundát kanyarít magára, és indul a többiek után (felemás félcipőben, mint tudjuk).

... Hölz Ferdinánd pedig kitartóan bámulja a kastélyt. Egy idő után kigyulladnak a lámpák - a városban megindult az áramszolgáltatás -, és az üres kastély kivilágítva, ragyogó ablak-sorokkal tündököl a hajnali szürkületben.

-&-